Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor

Dimitrie Cantemir

Editura Bestseller

Imagine: Bogdan Vija

bestseller

Carte electronică publicată cu sprijinul Ministerului Afacerilor Externe – Departamentul Politici pentru Relația cu Românii de Pretutindeni.

GUVERNUL ROMÂNIEI

MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE
DEPARTAMENTUL POLITICI PENTRU RELAȚIA CU ROMÂNII DE PRETUTINDENI

Lui Dumnădzău unuia, în Troiță închinatului și slăvitului, Λατρεἰαν, în véci!

Lucrurile vechi și a annilor bătrânéțe, altuia nu așé cu cuviință să cad fără numai unuia carele iaste Παλαιός τών ήμερών. Adeverința cuvântului, nu alt mai gata scutitoriu sau mai înțelept ocârmuitoriu a afla poate, fără numai pre cel vécinic Cuvânt, carile sigur iaste adevărul, cu părintele născătoriul sau de o ființă. Dragoste cătră cel de aproape nu să poată plini, fără numai în temeliia și izvorul dragostii Duhului, carile ne învață toată adeverința și toată dreptatea, carile de la Părintele vecinicéște purcéde și pre Fiiul mai denainte și după toată vrémea să odihnéște. Pentru aceasta dară ție, cerescule Părinte, căruia annii nu să scad, ție a anarhului Părinte Fiiu, a căruia naștere iaste mai denainte și peste toți

vécii, și ție, Svântule Duh, a căruia purcédere covârșéște toate vremile trecute și viitoare, și încă ție unuia, svântului și marelui Dumnădzău, sudorile osteninților méle în loc de jirtvă de laudă aduc și închin.

Supt scutul nebiruitelor tale puteri, slabe și lângede osirdiile méle să aciuedz și să le scutesc alerg. Pre tine, bunule Doamne, pricina cea dintăi și pricinitoriul a tuturor bunătăților credzind și cunoscând, în binele fratelui și în folosul de aproapelui (pentru carile tare poruncindu-ne, după tine, în dragostea lui, toată légea și prorociia să cuprinde și voia ta a să împlé, arăți) lucrușorul acesta cu tine l-am început și, cu nenumărate și nemăsurate milostivirile tale, iată că l-am și săvărșit.

Pentru carea ție, α și ω, începutului și sfârșitului, cu umilit suflet și cu înfrântă inimă, plecându-l și supplecându-l, rogu-mă nu-l lepăda, nu-l tréce, ce ca un bun și milostiv ce ești, de ochiul zavistnic și de limba simceloasă păzindu-l și ocrotindu-l, ție, căruia unuia să cuvine toată slava și închinăciunea mărire dă, de acum și pănă în véci, Amin.

PRIDOSLOVIE

Ţiţeron, marele acela a romanilor Dimosthenis, a limbii lătinești părinte, a ritoricăi canon, a cuvântului îndreptariu, a vorovii frumoasă neapotrivită pildă și mai a tuturor științelor domn, în toate orațiile scrise și dzise, veri lăudătoare ar fi fost, veri hulitoare, și într-alte mai fără număr epistolii și scrisori, cu toată a minții istăciune, pre carea firea i-o dedease și meșterșugul cu multul înainte i-o ascuțisă, precum puțin să să fie ostenit, puțin să fie asudat să véde; iară pănă a scrie o carte, cu carea poftéște de la un Lucțiie, pentru ca să-i scrie viiața, sau, mai cu de-adins, lucrurile carile pre vrémea consulatului lui să tâmplasă și celor mai pre urmă lauda, în pomenire să lasă (precum de pe cuvintele lui chiar să cunoaște), nu numai căci în toate părțile vétrelele socotélii deșchidzând mintea mult îșĭ zbătusă, ce încă su d oir d e s inge s ă f ie v ărsat, singur să vădéște.

Cu ce mijloc adecă, și cu ce măiestrie, laudele sale altora li-ar ivi, și lucrurile de sine făcute, veri de lăudat ar fi, veri amintrilea, cu condeiul strein șiruindu-să și împodobindu-să, fără nici un sămn de ambiție, să le poftiască. Așijderea încă el trăind, precum alții le citesc și le prăznuiesc audzind, o nespusă a voii bucurie și a poftii desfătare a apuca să poată. De lucru ca acesta dară vrând să să apuce, toate coardele minții își întinde; nici unii osteneale cruță, nici a sudorilor pohoaie simpte; și ca cum asupra ritorică s-ar urgisi, și ca cum de povijiia aflării săracă ar probozi-o, toate săcriile cu fundul în sus îi răstoarnă, toate avuțiile cuvântului, ca alt cheltuitoriu, îi răzsipă, îi azvârlește; și nici să odihnéște pănă când fundamentul Pridosloviii sale află, pune și întăréște; de ciia aceștiia pofte doaă mai alése temelii așadză; deci una iaste, ca când cineva vrând laudele sale în credința altuia să le dea, nu cu gura, nici cu condeiul și cu hârtiia trebuie să să slujască. A doa, stidirea (carea amintrilea pre fietecine laudele sale a-și dori opréște), cu mijlocul scrisorii, trebuie a nu să băga în samă, sau așéși de tot a să rădica. Acéstea dară puind, apoi scrisoarea, dzice, nu să rușiniadză. De aicea înnainte prea bogată cu

carea să să poată dezvăli materie dobândind, nu mai puțin îndrăzneți decât slobodzi a sprintinii péne dălogi sloboade, carea, lați câmpii ritoricăi cutreierând, atâta să răşchiră și să răpéde, cât nu slujba condeiului scriitoriu, ce chipul lopății a omului vânturătoriu să véde a face; și cu atâta arsură a poftii cinstii să înfocadză, cât și scrumul și cenușea inimăi în aerul deșértii slave să fie vânturat slujitorii cuvântului a giudeca nu să siesc. Carii, macar că chipul dulce a grăi, frumos a scrie și aburii slavăi cu meșterșug a vâna, îi laudă și să miră; însă nicicum a să cumpăta nu pot, ca să nu-i iasă înnainte cu un chip oarecare de glumă și oarecare lucru de izbélişte și de obrăznicie într-însul să nu însemnédze. De vréme dară ce Țițeron (și care Țițeron, ca carile adecă nici mai denainte au vădzut Roma, nici pre urmă iaste să mai vadză), poftind lucrurile carile pre vrémea dregătoriii lui s-au lucrat cu mâna altuia să să scrie, într-atâta de ascuțit și în drăpt giudeț cade, fără prepus iaste că altul, oricine ar fi acela carile faptele moșiii sale, cu cât de prost condeiu scriind, și următorilor săi, pre urmă, a le lăsa s-ar ispiti, ca moimâța lui Țițeron socotindu-l, poate fi nici de râs vrédnic îl vor ținea.

Însă acéstea toate, precum să cade căutându-să și socotindu-să, tot neclătită și nemutată rămâne acea vestită a bătrânilor dzisă: μάχου ὑπέρ πατρίδος, „lupăt -te pentru moșie”, într-a căriia cea după lége plinire, pre lângă stidire încă și frica iaste de rădicat. Cătră aceasta adaog: toți carii lucrurile moșiii ale sale și ale sale (oricum și în ce fél ar fi eale) ale moșiii a să socoti vor, căci nu mai puțin trebuie a să osteni, nici mai puține sudori sint de vărsat pentru apărarea sa decât pentru apărarea moșiii, încă carea și mai de cinste să socotéște în lupta pentru moșie priimită. Dzis-au cei bătrâni înțelepți, precum îndrăzniala (carea între răutăți să numără) ia schiptrul și poartă epitropiia vitejiii, carea doamnă a tuturor vredniciilor iaste. Și aceasta adevărat că bine au dzis: că unde moartea iaste mai cinstită și mai plăcută decât viața, acolo răutatea cu de-a sila în bunătate să schimbă. Cu care mijlloc de multe ori s-au tâmplat, îndrăzneala cu pintinii deznădejdiurii boldită fiind, precum celor biruiți nenedejduită a biruinții pohfală așé celor ce era biruitori neașteptată a prăpădeniii plânsoare să fie adus. Așé dară învățătura aceasμτάαχ ου ὑπέρ πατρίδος, „luptă -te pentru

moșie” și stidirea împreună cu frica, afară scoate, căci și „dragostea toate biruiaște”. Pre carea noi, ca pe un vârtos și tare scut îmbrățășind, drépte arme pe dreptul vom apuca; și în câmpul istoriilor ieșind, cu înfipți pași și cu neîntoarsă față, pre vrăjmașea a de demult uitării tirănie la lupta monomahiii vom chema; și pentru izbândirea laudelor și slavii moșiii, pănă la vărsarea aceii mai de pre urmă a singelui picătură, lupta vom sufferi: și încă svânta agiutorindu-ne adeverință, precum ca a vulturului (supt a căruia chedzi s-au și născut), cea din fire și din naștere tinerépte să-i întoarcem tare nedejduim.

Ce poate cineva să dzică: Cine și de unde ești tu, o, omănașule? Din mijlocul varvarilor ieri-alaltăieri ieșind, de năprasnă nemérnic te ivești. Ce caută la tine arme ca acélea? De unde? Și în lupta monomahiii când ti-ai învățat? Unde și carile îți sint puterile și alalte cătră acéstea trântituri, trébnice măiestrii cu carile înnaintea putérnicei tiranii ca aceștia macar a te ivi, necum biruința a nedejdui să poți? La acéstea îndămână ne iaste răspunsul. Adecă, precum noi sintem să facem ca helvetul cel tânăr și de la bătrânii săi în samă nebăgat, carii,

vădzând primejdiia carea de la nepriiatini fără véste li viniia asupră, așijderea pre sine de arme și de alte oștenești cinii lipsiți știindusă, oare cu mânule goale fortuna bătăii să ispitească, au urgiii vrăjmașului cale să dea ar fi mai cu folos, mult sfătuind și nemică stătătoriu alegând, - tânărul răspunde precum pentru lipsa armelor nu li-ar trebui să poarte atâta grijă, căci el foarte bine știe precum nepriiatinii vin cu tot féliul de arme încărcați, pre carile din mânule lor răstorcându-le, nu numai pre lesne, ce încă cu multul mai fericit și mai lăudat, pre nepriiatini cu ale lor arme a bate și a birui vor putea; și așé făcând, spun istoricii că nu s-au amăgit.

Așé dară și noi, asémenea acestora făcând, împotriva tirăniii uitării lucrurilor, nu numai stâbla biruinții (pre carea iubitei moșii cu tot de-adinsul poftim) nedejduim, ce încă ca și marele acela întemeliitoriul nostru Traian vom face, carile avuțiile céle din jacurile romanilor Decheval, domnul dachilor, strânse și ascunse le avea, tocma din fundul apii Sarghețiii la ivală li-au scos, și visteriii romanilor, adecă a cui au fost, li-au dat.

Într-acestași chip, iarăși dzicem, și noi

făcând, pre céle cu vechimea vremilor îngropate a vechilor istorii comoare la lumină a le scoate și la triaba de obște a le arăta ne vom sili, și céle românești precum romanilor să cuvin vom dovedi.

Cândailea părea-să-va cuiva precum acéstea, carile noi făgăduim și înainte slobodzim, că nu buhnete de pușci oștenești, ce lătrături de țerberi și de mici țâncșori și fricoși, nu platoșe și scuturi, ce beșicuri de vânt îmflate și pe apă înnotând; nici de ciia arme de biruință purtătoare, ce cuvinte în samă nebăgate și nevoință pentru deșartă slava, în zădar cheltuită, să fie îi va părea, crédem și știm. Însă cătră aceasta mai știm precum că părérea scaunul adevărului a răsturna sau locul a-i cuprinde nicicum nu poate. Pentru care lucru, nu adevărata a lucrurilor știință îndoitei păreri, ce părérea negreșitii științe pururea a să înduplica și ei a să pleca să cade.

Așijderea și noaă a ni să părea slobod va fi că nu cu acest al nostru pentru vechimea Romano-Moldo-Vlahiii Hronic, ca nu cumva de la vecinii de primpregiur vreo vrajbă neâmblândzită să ne scornim, să nu cumva în loc de glumă și de râs să ne luăm ca și cum de

dulce dragostea patriii nebuniți a fi socotindune, să dzică că célea ce să cad credinții istoricești hotare am sărit. Că acéstea măcar cevași împotriva noastră nefăcând, cu intriagă conștiență mărturisim (însă deosăbi de lunecarea neștiinței carea tuturor oamenilor aproape și de casă iaste) că nu așé după a noastră și a patriii voie să fim îmblat, cu carea cea de demult potolită și supt răcită cenușea zavistiii învălită scânteaie, într-a urăi și clevetii pojar să o aținăm și să o ijdărâm.

Că cine, mă rog, ar fi acela carile să gândiască, ca cu crieri de aramă, precum cu hulele altora (nu dea Dumnadzău!) adaogerea laudelor sale c-ar putea dobândi? Plăcut și încă cu fericire ni-ar fi fost nici nărocul acestui câmp să fim ispitit, nici cununa aceii după pravilă luptă să fim așteptat. Ce cine iaste așé de nărocit cetățan? Cine iaste atâta de fericit Țițeron, carile nu unul, ce o mie de Lucții să poată avea, și pin ostenințele srteine lăudândusă prin céle în patru părți a lumii deșchise a Romii porți să între pohfălindu-să. Dimpotrivă: cine atâta slab de minte ar fi acela carile ș-ar pofti așé de groaznice și atâta de strașnice menituri și uri să ispitească și atâtea împotrivnice chitéle a

audzi să învoiască?

Însă pre fietecare rătăcită voie stăpâni-o-va dzisa înțelepților: Φίλο ς ο Πλάτων, φ ίλο ς ο Σωκράτης, άλλα μαλλο ν φ ιλή ή άλήθεια, „priiatinu-i Platon, priiatinu-i Socrat, însă mai priiatinu-i adevărul”. Cu care lége și povață, orice acru ar fi cu dulce vom gusta, și oricât de ascuțite ar fi a chitélelor dosediri, véseli le vom sufferi, numai a neimatii constiență întregiune să păzim, de vréme ce ea singură adeverința istoriii mai luminat va arăta decât radzele soarelui umbra ceasornicului de soare, și fără nici o încâlcitură va învăța precum toate neamurile și a niamurilor late împărății câte astădzi Evropa în sinul său încăldzéște și ține, cu niamul romano-moldo-vlahilor alăturându-să nu pot să nu-și cunoască ale sale începături prea proaspete, și înaintea vechimei bătrânéțelor lor, ca niște brudii și tineréle de vârstă (sau mai adevăr să dzicem) ca niște strânsuri, fără nici o dreptate între cei de loc vârâte, să nu mărturisască.

Căci toate céle despre Apus a Evropii niamuri (nu dea Dumnădzău trufie cuvântului) măcar că astădzi mari, tari și evghenisite sint, însă alți părinți nu-și pot cunoaște, fără numai

pe gotthi, vandali, unni, sclavoni, adecă a Schithiii înghețate rumpturi; și mai cu de-adins, pre singură Italia atâta zămintitură și amestecătură de varvari au cuprins-o, cât precum odânăoară chinicul Dioghenis cu făcliia aprinsă amiadzăzi pe uliță, aș̦é astădzi în mijlocul Romii pre cel hiriș roman cineva a-l cerca mult să să osteniască și de-abiia să-l nemeriască, ca din varvari să-l poată alége.

Una numai și singură iaste naș̦terea ghermanilor, carea precum curată și chiară sămințiia să să fie păzit, la scriitori aflăm; iară alalte toate din sine născuți să și chiamă; iară alalte toate zămislirea climatelor friguroase, a ceriului și a pământului vrăjmășie fugând și ș̦ederile părinț̦ești și lăcașurile de naș̦tere părăsindu-și și ca niș̦te stérpe și vieț̦ii omenești netrébnice lepădându-le, în părț̦ile Evropii despre Apus să fie năpădit; de ciia, cu frumusé̦ț̦ea și bivșugul ț̦ărâlor romanilor îndulcindu-să, întăi, ca pardoșii de Ircania, dintr-însele câteva părți să fie înghițit, apoi ca stăpânitorii cuprindzindu-le, într-însele piciorul și scaunul să-și fie înfipt.

Și aș̦é de ciia cu cursul vremilor Crăiia Franț̦uzască (carea acmu după putérea

chesăriască locul al doilea ține), crăie, dzic, prea de bună naștere, înflorită, pre uscat și pre mare foarte putérnică, pre la annul de la naștera Ficioarii 420 în Franția au început a fi; și macar că pentru neamul franțozilor, cine și de unde să fie, istoricii pănă acmu încă să ciartă, însă Petavie, om de niamul său franțoz, a vremilor și a istoriilor curat și ascuțit socotitoriu, cum să cade mărturisésțe, de vréme ce dzice: Pre această vréme (pre la annul de la noi însămnat) a ceii în toată lumea de bună naștere Crăiii Franțozești temeliile s-au aruncat, a căruia neam începătura necunoscută iaste, nici cu slovele vechilor deplin să arată. Așijderea giudecă precum grești să fie aceiia, carii socotesc, precum franțozii să fie luat începătură din rămășița troadénilor. Apoi alége precum adunarea a multe niamuri varvarești, carile pre acéia vréme Evropa prăda atâta de cinstită și de vestită crăiie să să fie scornit și, aruncând giugul romanilor, să fie cuprins Gallia, adecă țara franțozască.

Așé ispanii ce sint, fără numai gotthi pre la anul 414 în Ispania întrând, pre această de acmu a Ispaniii crăie au întemeiat?

Așé longobardii, pre la annul Domnului

Hristos 568, din Scandia coborându-să (de unde și gotthii, vandalii, herulii și gurțilinghii ieșisă) cât de multe crăii, carile acmu în Italia înflorit trăiesc, au pus.

Aș saxonii, în anul de la Hristos 449, la ostroavele Britaniii trecând, crăiia anglicană și scotică au aședzat.

Aș leșii, rudeniia schithilor sarmatici (aceiași sint și slovénii), pre la annul mântuirii 465, cu voievodul lor Leh, Vistla trecând, a desfătatei crăii leșești nărocite începături au dat.

Aș hunnii, rod de tătari asiatici, pe la anul ștérgerii păcatului 432, crăiii ungurești și nume i-au dat și coróna i-au pus.

Aș bolgarii și carii după dânșii au urmat sclavénii și sirbii, la annul întrupării vécinicului Cuvânt 499, din cea mai din fund a Crivățului varvarime, ca cum năsipurile apii Volgăi ar fi năbușit, afară vărsindu-să și cu iute picior undele bivșugoasei Dunări trecând, Misia, Thrachia, Illiria, Trivalia (carea acmu iaste Sclavonia) și câtăva parte din Machedonia și pănă la Dalmatia, cu dése prădzi au lovit, și de ciia, vecinilor groaznice, a Bohemiii, a Bulgariii, a Sclavoniii și a Sirbiii crăii au descălecat.

Ce în scurt, mai toate ale Evropii și a evropénilor niamuri, odânăoară prea varvari, iară acmu prea de bună naștere să fie fost aiavea iaste; carile într-însa, întăi ca niște vrăjmași prădători să fie întrat, apoi (mintea cea de sus toate așé despuind) osirdnici tocmitori și bine cumpătați domnitori să fie ieșit, cum a celor vechi, așé a cestor noi hronice ne povestesc.

Acéstea dară așé; iară a romano-moldo-vlahilor niam, de vom vrea să crédem adeverinții carea în hronice mărturisésțe, de-i vom căuta cea mai de pre urmă vârstă (de când adecă Traian împăratul din Roma, împărătiasa cetăților, alegând cetățéni romani în Dachiia i-au trecut), îl vom afla de pe la annul tocmirii firii omenești 107 să fie început.

De-i vom cerca cea de pre mijloc vârstă, o vom găsi deodată cu Romulus, Roma și cu numele roman adecă cu șépte sute, cincidzăci și trii de ani mai denainte decât a să naște Domnul Hristos. De-i vom iscodi cea dinceput naștere, precum de la răzsipa Troadii și de la înstreinarea lui Eneas la Lațium, adecă în țara lătinească, a vechilor sémne și scrisori mărturisesc.

De-i vom întreba a evgheniii catastih și a ghenealoghiii rând, precum romani în Roma, de cetățéni romani și oșténi veterani născuți, a ellinilor nepoți, strănepoți de la Troada să să fie trăgănd, a grecilor și a latinilor scriitori mărturisesc. De vom lua sama faptelor mai marilor lor, nu prădători, nu năpăditori, nu adăosători, ce înmulțitori, ce lățitori, ce mai dinluntru și mai de triabă mădulare a împărățiii romanilor a fi îi vom găsi.

De le vom căuta firea, inima și cea iroicească vitejie, aiave iaste că a hotarălor lumii românești împotriva sirépelor neamuri tătărești ca niște zidiuri de aramă puși și nebiruiți apărători s-au socotit și într-înșii numai să să fie păzit și plinit acel adevărat cuvânt pentru cei hirișsi romani de la Seneca dzis: „unde au biruit romanul acolo au și trăit”. Căci den afara hotarelor împărățiii românești, pănă adecă la fundurile Indiii, pănă la pustiile Araviii, pănă la necunoscutele locuri a Africăi și, să dzicem, așéși pănă la marginele lumii cunoscute, poporul românesc, prin multe vremi și pre la multe părți, precum să-și fie scos și aședzat slobodziile sale nime poate fi carile să nu știe. Însă macar o alégere de oaste, cu

alégerea lui Traian împărat (carile și oștian ales și hatman iscusit era) a să potrivi n-au putut, nici a altor consuli sau împărați colonii (adecă slobodzii) la vârvul a atâta, să-i dzic, mai vécinică fericire a să urca s-au învrednicit, ca, după pomenit cuvântul Senecăi, unde au biruit acolo să și trăiască.

Cu această dară socoteală afară din tot prepusul iaste, ce de la istorici să pomenéște, precum Traian, pănă a omorî pe Decheval, pănă a sfărâma pe dachi și pănă a suppune Dachia, cu atâta vărsare de singe s-au nevoit, cât svârșindu-să acmu pline de pândzături chichițele hirurghilor, pentru ca să lége căscate ranele slujitorilor, nici năfrămile sinului său, nici pândzele mésii sale orânduite să nu fie cruțat; pentru care precum céle trecute vacuri, așé céste de acmu nu de sațiu să pot mira, socotind adecă Traian, ca un nărocit hultuitoriu și ca un înțelept împărat, că la răsad ca acesta adăpătură un puhoiu de singe ca acela să să fie cuvenit.

Așijderea pentru ca țarina mănoasă ca aceasta să să străjuiască și numelui său slavă nemuritoare să lasă, nu cu strein și nemernic, ce cu românesc ochiu și inimă a o priveghea și cu românești arme a o păzi și cu cetățéni de Roma

a o lucra, pre următorii săi cu necălcat giurământ au legat.

Pentru care lucru Adrian, carile nu numai a împăraților ce încă și a celor cât de proști isteciuni neostenit râvnitoriu fiind, de vréme ce la vredniciile lui Traian a agiunge nu poate, cu blăstămățiile sale laudele lui a călca și a le micșura pre cât poate, a să sili nu să rușiniadză. Și cu acesta mijloc, Parthia, Assiria, Armenia și toată Mesopotamia (céle a lui Traian în véci de pomenit trofee) parthilor și altor asiiatici varvari, pre lesne li-au lăsat și slujitorii românești, ca cum peste țircălamul lumii, de Traian în mijlocul varvarilor ar fi fost puși ca și cum a să păzi nu s-ar putea înaintea senatului pricinind, nu atâta copilărește, pre cât blăstămățește, îndată înapoi i-au chemat. Însă aceastași romanilor carii în Dachia noastră era aședzați a face foarte s-au rușinat. Cu care pricină s-au tâmplat ca Dachia, carea era ca un fericit proimiu a biruințelor următoare, de ciia în véci vrédnică de împărat ca acela, coronă să rămâie și să să ție.

Într-acesta chip dară, pre romano-moldo-vlahii noștri, Roma maica, din lăuntrurile sale născându-i, i-au aplecat și i-au crescut; Traian

părintele, cu obiceiele și armele românești învățându-i, a Dachiii adevărați moștenitori i-au pus și cu curat singele fiilor săi, pre Dachia, carea mai denainte varvară era, au evghenisit-o.

Acéiași după acéia, cu prilejul fericitelor vremi, la atâta a puterilor și și a vredniciilor înălțime s-au înălțat, cât marele Constantin, cătră dânsa Thrachia și Machedonia alăturând, a lumii românești a patra parte să pliniască o au socotit. Aceasta de pe una numai pre lesne poate să să dovedească, că de vréme ce Constantin, cu puțin mai denainte de pristăvirea sa, toată împărățiia în patru părți despărțind și fiilor săi cinești partea sa să împărțască vrând, ca un de lége părinte și prea bun domn au socotit că măcar că Dachia, împreună cu alalte mai sus pomenite țări, cu încungiurarea hotarălor decât alalte părți cu multul mai îngustă și mai strâmptă era, însă cu bunătatea ceriului, cu temperamentul aerului, cu curgerea apelor, cu ploada pământului, cu frumusétea câmpilor, cu desimea pădurilor, cu mulțimea cetăților, cu slava cetățénilor, cu cinsteșiia năroadelor, cu vârtutea și vitejiia slujitorilor și cu mulțimea a altor lăcuiori, decât alalte părți nu numai nu mai gios, ce încă cu multul a le covârși poate. Și

pentru aceasta, lui Constans, celui mai mic între frați și mai mare în dragostea sa fiiu, dreaptă moștenire au însămnat-o; nici lui Constans de soartă ca aceasta rău i-au părut, ce încă ca céia ce părintele său i-o orânduisă, ca pre o prea plăcută moșie, cu dragă inimă îmbrățișând-o, după răpăosarea lui Constantin, așéși și scunul împărățiii în Dachia ș-au pus.

După acéia frate-său Constantin, cu zavistiia pornit, cu a sa parte neîndestulându-să și cu mână vrăjmășască asupra lui Constans viind, el cu oastea din Dachia, și biruindu-l, și omorându-l, de ciia către Dachia toată împărăția Apusului ș-au adaos. Deci după depărtarea lui Costans de la Dachia spre Italia până pre la vremile lui Grațian împărat, Dachia noastră împreună cu Thrachia și Machedonia tot supt un dregătoriu au fost; iară supt acest împărat năpădirile gotthilor mai mult îngreuindu-să, Grațian au chemat de la Ispania pre Theodosie Marele și singur apărătoriu și stăpânitoriu acestor țări să fie poftit, socotind adecă Grațian foarte înțelepțéște, precum că ostenințele și laudele lui Traian nu poate altul să le ție și să le poarte fără numai altul ca Traian, adecăte Theodosie.

Theodosie dară, luând grijea părților acestora, nu numai căci pre Dachiia cum să cade au apărat-o, ce încă și pre gotthi, carii din Thrachia până la Don să răvărsasă, cu armele atâta i-au îngrozit și cu pacea atâta i-au înduplecat, cât Athanaric și Fritighernis, hatmanii lor, lepădând cea vărvăriască sălbătăcie, cu prietenesc picior din Dachia trecând, cetății lui Constantin, carea împărățiia la Răzsărit, cu plecăciune i s-au închinat.

Iară după acest al doilea Traian (pre marele și creștinul Theodsie înțăleg) cu lenevirea (precum ni să pare) împăraților carii după dânsul au urmat, sau poate fi așé vrând cel dintru nalturi Dumnădzău, puterile romanilor nu puțin veștedzindu-să, unnii, bolgarii, sclavonii, sirbii și herulii, prin câtăva vréme câteva provinții românești apucând, până mai pre urmă în Pannoniia (care iaste Unguriia cea mare), în Thrachia, în Misia, în Illiria, în Machedonia și așeși în slăvită Greția, piciorul și scaunele ș-au înfipt; iară în Dachia noastră aceastași desăvârșit a face nicicum n-au putut; încă cu vârtutea a celora ce o stăpâniia romani, totdeauna bătuți, totdeauna goniți și biruiți să fie fost, și pre moșia sa pururea păzită și de a

varvarilor îndelungată împresurare slobodă să o fie ținut, vestiți scriitori ne povestesc (pre care în textul Istoriii pre la locul și vrémea sa îi vom arăta). Căci aceștea aceiiași romani sint carii (precum singurele létopisețele sclavonilor spun) pre niamul slovenec, în scurtă vréme, de pe malurile Dunării gonindu-i, pănă la apa Vistlii i-au împins și acolo, boțindu-i, începturile stăpânirii lor pre același loc a-și d a i -au asuprit. Aceștia aceiiași romani sint carii pe polovții și pe picinighii vrăjmași, a împărățiii romanilor nepriiatini, i-au făcut să-și cunoască hotarăle, pustiile céle de peste Nistru. Așijderea cu cursul vremilor (precum la Striicovschie să află), ori ca pre niște suppuși i-au domolit, ori ca pre niște soții i-au avut (căci acestui lucru curată știință nu avem) pre cât putem cunoaște cu îndelungată a lor slujbă atâta s-au slujit, cât și din limba românească câtva să să fie împrumutat și cea vărvăriască a lor cu dânsa nu puțin să o fie tocmit.

Aceștia aceiiași romani sint carii pre vrémea împărăților lui Constantin și maică-sa Irini, când Carolus Marele schiptrul împărățiii Apusului de a Răzsăritului au despărțit și pănă la Dachia coborându-să, prin solii săi, cu dânsul,

lucrurile stăpânirii lor ș-au aședzat.

Aceștia aceiiași romani sint carii lui Conrat al triilea, împăratului Apusului, când la svânta oaste ierusalimască prin Poloniia și de acolo prin Moldovlahia mergea, la doaă sute de mii de oameni cu sine ducând, de toată hrana și altele carile la calea a atâta oaste trebuia, îndestul au dat.

Aceștia aceiiași romano-moldo-vlahi sint carii pe Alexie Comnenos și pe Isachie Anghel, împărații Țarigradului, vrând cu tirănie asupra lor să să ispitească mai mult de cinci ori cu vrăjmașe războaie i-au biruit, și precum românul slobod prea bună soție, așé, întărâtat, războinic fără potrivnic să fie li-au arătat.

Aceștia aceiiași romani sint carii după ce latinii cu amăgială apucasă Țarigradul de la greci, împotriva năvrăpitoriului Balduin biruitoare arme au purtat, și grecilor, carii acmu pentru împărăție fără nici o nădéjde rămăsése, ca, împotriva a amăgeu ca acesta, îndrăzniala și arme să apuce și pănă mai pre urmă și împărățiia să-și răscumpere, foarte cu îndămână prilej și agiutoriu li-au dat.

Aceștia, iarăși dzic, aceiiași romani sint carii singuri numai cu secuii puterile și armele

împreunându-și, între atâtea asiaticești și evropești vestite neamuri, ei numai pe a lui Batie cumpleciune și a tătarâlor lui vrăjmășie bărbătéște au tâmpit și locurile sale, de prada vărvăriască mai nebetejite ferind, prin moșiile lor trecătoare a le da adevărat românéște le-au tăgăduit. Și pentru ca pe strâmpt să dzicem aicea, carile în țăsătura Hronicului pre larg sint să să pomeniască, unu numai și mai de pre urmă, însă decât alalte cu multul mai aliasă faptă vom mai adaoge carea cum cu mare laudă s-au isprăvit, aşé minunat și pănă astădzi să trăgăniadză.

Aceștia adecă sint aceiia romano-moldo-vlahi, carii, după ce au început zmăul cu șépte capete, turcul, atâtea împărății și crăii a Răzsăritului și a Apusului cu larg și nesăturat gârtan a înghiți și ales mai toată lumea a părților creștinești mai la cea de pe urmă mișelie li-au adus, cât stăpânirile carile odânăoară era prea înflorite, astădzi de-abiia, și mai nici de-abiia, macar ca un trup demult mort și cu putregaiul vremilor mistuit, nici oasele înșirate îșі pot arăta. Ei, ei, dzic, numai singuri, cu minunat a fierului și a aurului meșterșug, cum vrăjmășiii, aşé lăcomiii lor înainte ieșind,

vii a lui Ahilevs și a lui Ulysis, strămoșilor săi, icoane să fie s-au arătat.

În vécii lor slăvite și preaputérnice au fost împărățiile grecilor, a persilor, a eghipténilor și a Vavilonului, pre carile puterniciia sultăniască atâta li-au schimonosit și li-au micșurat, cât în dzilele noastre lucrurile lor, pre carile mintea omului să le cuprindă nu putea, să par că nu fapte, ce vise, nu istorie, ce basne fac.

Aravia fericită, pietroasă și cea pustie, nefericirea și pustietatea carea armele turcești i-au mestit, nu numai au gustat-o, ce așéși până la beție și amețeală au sorbit-o.

Africa, cu a Romii pururea râvnitoare Carthaghinea, dintele vierului osmănesc atâta l-au simțit, căt în luntrurile sale rana carea au luat în véci nevindicată i-au rămas.

Bulgarii, sirbii, sclavonii (între care să numără și bosnénii), albanii, bohemii și dalmatii, neamuri carile, cu mâna și cu fierul, mai toată Evropa îngrodzisă, atâta li-au îmblândzit și li-au domolit agareanul, cât din cea véche și de fire a lor sirepie macar o picătură nu li-au rămas; nici cu altă mai cunoscută faptă sau dzisă, fără numai cu una, și

acéia foarte întunecată, a numelui adecă însămnare, între alalte a muritorilor niamuri a să număra pot.

Preaputérnică, lungă și lată stăpânirea unguriască, la atâta strâmptoare o adusése căt a crăiii sale hotare nu aiurea putea să cunoască, fără numai între cădzuți și răzsipiți părețiі săi.

Pre ghermani, rod amintrilea nebiruit, atâta i-au înspăimat cât până la porțile Beciului de doaă ori, iară primpregiurul lor de nenumărate ori, cu moarte și răzsipă fulgerile și tunetele armelor sale au adus.

Ce pentru ca aicea să nu mai pomenim câte răutăți și cumpliri au făcut Publicăi Venețienești, de câte slăvite ostroave și de câte vârtoase cetăți pre mare și pe uscat au sărăcit-o, socotim că cea mai dinluntru Italie într-adins pentru cea mai vrăjmașă și mai de pre urmă a tirănniii sale mânie neatinsă a o lăsa să fie vrut, și pentr-aceasta armele spre Crivăț să-și fie întors, adecă asupra léșilor, rusilor și căzacilor; pentru ca și pre aceste creștine țări într-o sughițitură să le înghiță spurcata-și și a sațiului neștiitoare gură ș-au căscat. Carile macar că așé de tot biruite n-au fost, nici asupra giugului lui grumadzii ș-au plecat, însă fără nemăsurată

vărsare de singe creștinesc și fără nenumărate suflete în robie prăpădite a scăpa n-au putut. Ca și cari răutăți câte și câte au fost și de câte ori s-au făcut și încă sa fac, de am vrea pe amănuntul să le pomenim nu numai puterile nu ni-ar agiunge, ce încă și vrémea ni-ar lipsi.

Însă din céle multe una numai vrédnică de însămnat, de la istoricii leșești adése pomenită de vom însămna, nu fără triabă a fi socotim. Dzic dară ei precum acea de sus Pronie, purtând de grijea mântuinții acestor crivățéne năroade, cu niamul romanomoldo-vlahilor ca cu un zid prea vârtos și nebiruit să fie slujit, pre carile împotriva a vrăjmașe săriturile păgânilor puindu-l, cu pieptul lor, întregi încă pănă acmu și în scaunele sale înfipți și odihniți, să-i fie păzit.

Mai uitasem a dzice carea mai denainte de toate s-au cădzut să fim dzis: niamul tătăresc pre carile împărățiia persiiască, grecească, românească nu l-au biruit, nici altul, fără numai Dumnădzău sau căruia Dumnădzău putințele cu un deosăbit chip a dumnădzăiești sale voi îi va adaoge, a să putea birui pănă acmu s-au credzut, pre acestași, dzic, tătăresc niam, Poarta otomăniască atâta l-au domolit cât nu într-alt

chip, ce tocma ca pre un vânătoriu la vânat gata, pre un ogar în prohaz gata țiind, după voia sa, când va atuncea și încotro într-acolo cea din fire turbată vrăjmășie a-și plini îl sloboade. Așijderea, de multe ori, ca de o jiganie mursăcătoare și necredincioasă ferindu-să, cu primenirile, schimbările, nu rari ori și cu omorârile hanilor lor (căci toate céstea în voia sultanului stau) îl umilește, și prilejurile capul a-și rădica îi trage.

Acéstea toate precum așé să fie pare-ni-să că nu va fi cela ce nu știe, căci atâtea și atâtea împărății supt stăpânirea sa au suppus, au călcat, au prăpădit și, ca cum n-ar mai fi fost, li-au întors, cât multul mai pre lesne ar fi cuiva neogoit a le plânge, decât peste tot, așé cum sint, din catalog a le număra, și mai vârtos vrémea plânsorii decât a scrisorii să fie ar alége.

Așé din dzi în dzi bălaurul acest vavilonesc îngrășindu-să și îngroșindu-să, de ciia toată lumea, ca cum prea strâmptă pește să-i fie socotind, nici care loc să-l mai încapă având, schizmuitus- au, ca cum chipul și firea cea de șérpe bălaur înveninat și-ar fi lepădat, însă alta de scorpie au îmbrăcat, pentru ca ce cu colții a mușca și cu fălcile a îndupăca n-au

putut, coada cu venin și toapsăc într-armându-și, cu cel de moarte purtătoriu ac a împunge și a pătrunde s-au apucat spurcatul; și ce ca un vrăjmaș leu a spinteca n-au avut cum, ca o prea vicliană vulpe, cu amăgéle și vicleșuguri a isprăvi s-au căznit.

Suleiman acela, a Ghermaniii groază, a Ungariii domolitoriu, a sirbilor și a bulgarilor suppuitoriu, a turcilor Ulysis și a osmanilor Licurgos, carile cum din scrisele așé din dzisele bătrânilor săi înțelegând precum împotriva romano-moldovlahilor cu neprietenie a mérge iaste cea mai desăvârșită nebunie (căci înțelepciunea șérpelui aceluia, mulți din istoricii creștinești sint carii cum să cade o mărturisesc), și asupra a niam ca acesta, cu armele nebiruit fiind, cu arme și cu războiu mai mult a ispiti altă să nu fie fără numai lucru de batgiocura și de primejdiia slavii aliosmănești.

Așé, ca unul foarte bine știind, socotiia de câte ori și câți Muhamedi, câți Baieziți, câți Murați în câmpii moldovenești sfărâmase și mii de mii de turcii săi valurile Dunării, a Prutului, a Sirétului, a Bârladului, a Nistrului înghițisă; așé dară într-acesta chip, cu patemele și primejdiile altora și ale sale învățindu-să,

legătura și pacea carea Bogdan, ficiorul lui Ștefan Vodă Marele, îi aducea foarte cu drag au îmbrățășeat-o și supt chipul a dării pre an (fără carea pacea creștinilor cu turcii totdeauna moartă iaste) cu daruri a patru mii de galbeni, a doadzăci de șoimi și a patrudzăci de iape frumoase, carile pământul Moldovii le naște, îndestulit a fi priiméște acela ce a lăcomii în véci nedespărțit tovarăș și închinătoriu era.

Într-acesta chip dară părinții niamului moldovenesc, carii pre acélea vremi de grijea patriii sale precum să cade purta, macar că daruri au făgăduit și aur, argint, dobitoace și pasări, ca pominocul pământului lor în toți annii la căscată poarta lui prin solii lor s-au obliguit; însă cu întreg sfat și și cu bună socoteală slujindu-să și vrémea răscumpărând, cu vârtoase și tari legământuri, putérea stăpânirii sale cea monarhicească bine ș-au aședzat. Cinstea bisericească, credința creștiniască și légea orthodoxiii de turbată și lunatecă buiguitura muhammediniască neimată și nespurcată ș-au ferit. Nici vii fiind au putut sufferi ca vreodată steaoa cea cornorată deasupra a preasvânt sămnului crucii să să rădice. Acéstea dară toate nu numai șie, ce încă

și poruncii Curanului cu totului tot împotrivnice fiind, i-au căutat tirannului și peste voia lui a le priimi și a le sufferi. A căruia lucru altă mai aiavea pricină nu să poate da fără numai, macar cu amăgélnice tocméle și cu chip de împăcăluire, însă șie pre unul și singur niamul moldo-vlahilor a-și pleca nu mai cu puțină slavă să fie împărățiii othmanilor au socotit, decât c-au suppus cu armele atâta mulțime de altele.

Acéstea dară și altele decât acéstea cu multul mai minunate, carile în Hronic înainte să vor arăta, unii din vecini, ca dintr-o înaltă stajă oglindindu-le, adevărat că nu fără oarecare chip de cinsteș și arătos a zavistiii veșmânt, pre numele romano-moldovlahilor, cel ce supt slova a vechilor scriitori de greu dzăcea și demult dinluntrul inimii gemea, încă cu mai împletecite și mai încurcate mrejulițe a-l înfășura și cu poala odejdii vechimii vremilor așéși de tot a-l ascunde și din catastivul ceii mai știute și mai cunoscute istorii cu totului tot a-l rade și a-l șterge s-au nevoit; ce nu știm cu ce chip fruntea atâta de nesiită ș-au ivit, socotind precum vor putea soarele cu tină să lipască și ceriul cu palma să căptușască!

Însă cătră aceștia gata ne sint apărătorii

atâția adecă grecești, lătinești, nemțești, franțuzești, italienești, ungurești, leșești, rusești, slovenești și așéși și tur-arăpești și turcești scriitori. Carii cu toții într-un suflet armele a dréptii rătuiri apucând, împotriva blojeritorilor, cu adevărată și aiave a biruinții nédejde, de drept războiu pentru noi să apucă, așé ca, noi tăcând și odihnindu-ne, ei din vechi armăturile lor, cu tot féliul de arme într-armându-să pre unii cutreierători și a laudelor streine fără vréme și fără socotială pizmăluitori la meidanul luptii îi strigă.

Aceștia, dzic, scriitori, fietecarile a vremilor sale însămnători, vor arăta precum că în mreajea paingului alte lighioi nu să pot prinde, fără numai musculițe și altele asémenea acestora, neputincioase și neîntr-armate mușițe; iară când să tâmplă a cădea într-însele nescariva păsăruice și la fire mai vârtoasă jigăniuțe, eale îndată să rump și nevoințele lui în deșert să fac.

Aceșteași cu tari dovéde vor vinci (căci noi de la noi câtu-i negrul sub unghe nu vom dzice), precum cea dintăi a romanomoldo-vlahilor în Dachia desălecătură să fie fost de la Traian, marele împărat.

Așijderea vor arăta precum annii

niamului lor decât a altor niamuri evropești cu multul mai mulți, și vârsta lor decât a multora mai matoră și mai véche să fie, ca ceiia ce începutul annilor lor iaste de la aceasta înapoi cu o mie șése sute și dzéce anni; și așé nici unul dintre niamuri (alegând pre carii mai sus am pomenit ghermani) cu bătrânéțele și cu vechimea lor să poate alătura.

De ciia vor mărturisi precum poporul romano-moldo-vlahilor nu din glogozala a nașteri de strânsură să fie scornit, ce din cetățéni romani, din ostași veterani și din mari familii să fie ales. Apoi din buni și tari romano-moldo-vlahi, din buni și tari părinți romani născându-să a singelui curățenie și a niamului evghenie nestricată și nebetejită să fie ferit, precum și pănă astădzi tot așé o feresc.

Nici să gândiască cineva că doară într-atâta a lucrurilor necunoștință sintem cădzuți (fie acesta așé mai puțin slobod să grăim), nici să-și prepuie că doară pretenduim precum adecă niamul romano-moldo-vlahilor nici un singe de a streinilor în singele său să fie amestecat; că aceasta nu numai a dzice și a gândi fără socoteală ar fi, de vréme ce precum mai demult cu multe năpădirile a multe niamuri, așé mai

pre urmă și mai vârtos, după răzsipa împărățiii constantinopolitiană și a altor megiiașe crăii, prin turbătura turciască răzsipi și răstrunări, multe de toată stepena, multe de bun niam și încă împărătești, crăiești și domnești streine familii, în sinul său au priimit Moldova și Țara Munteniască, precum sint a Cantacuzinilor, a Paleologhilor, a Sevastosilor, a Grililor, a Asanilor, a Hrisoverghilor, a Petralifilor, a Hrisosculeilor, a Russetilor, a Evpraiotilor și altele multe a blagorodiii grecești flori în țara sa au sădit cea cu singele românesc evghenisită Dachia.

Cătră aceștia de la megiiașii léși Potoțchiiaștii, de la litvani Radzivilii, de la unguri Batorii (din carii să trăgea Ștefan Vodă ce-i dzic Burdujea) și încă, mai de de mult, de la Corvini să trăgea Urecheștii.

De la domnii, sau cum îșĭ dzic ei mârzii Crâmești, Cantemireștii și din Cerchéșii Cabartai câteva chipuri de frunte (înte carile au fost și doamna lui Vasile Vodă, din carea i s-au născut Ștefăniță Vodă); după ce au vinit supt stiagul lui Hristos, între céle ale boierimii vechi familii i-au priimit și i-au numărat Moldova.

Așé craii sirbești au dat ș-au luat fétele și

ficiorii săi după fétele și ficiorii domnilor de Țara Muntenească. Așé Brâncovénii de la bulgari să să tragă să povéstește; așé vechii Băsărăbești din Basarabiia (căriia acmu îi dzicem Bugiac) au trecut la Olt.

Așijderea domnii și boierii moldovenești pre fétele sale domnilor și crailor streini (luând sama bunătății niamului) a le da nu s-au apărat, precum la istorici citim. Iliaș, ficiorul lui Alexandru Vodă, să fie luat doamnă pre Maria, sora Sofiii, crăiasii lui Vladislav, craiul leșesc; Stefan cel Mare și Bun să fie dat pre fie-sa, Iliana, după Ioan Vasilivici, împăratul Moscului. Vasile Vodă o fiică după Radzivil, ducul de Litvaniia, și pe alta după Timuș Hmenlinschie, hatmanul căzăcesc, să fie măritată știut iaste.

Trécem aicea pentru lungime a mai pomeni a Bogdanilor, Moghileștilor, Constantinilor și a altor domni cu a palatinilor și a voievodzilor și a caștelénilor leșești, după lége a singelui amestecare; căci pentru toate acéstea, vrând Dumnădzău în tomosul al doilea a Hronicului nostru la locul și vrémea sa anume să va dzice, percum și în Cartea Ghenealoghiii a neamurilor boierimii moldovenești (pre carea cu limba lătiniască am scris-o) pre larg am arătat.

Însă cu toate acéstea a însuratului și a măritatului legătură, părtnicească fiind și numai a unor mai de niam case împreunare, nu să va cădea a să socoti că doară cu acesta mijloc cel de roman singe să fie stricat, precum și singură orânduiala firiască poftéște, partea cea mai mică, ceii mai mari lăsindsu-să.

Ce pentru ca să nu trécem chipul și forma Pridosloviii, pentru alalte a romano-moldo-vlahilor vrednicii pre cititoriu la trupul Istoriii îl invităm.

PRAEFATIO

Cicero, eximius ille Romanorum Demosthenes, latinitatis
parens, rhetorices canon, sermonis norma, eloquentiae inimitable
exemplar, ac omnium fere artium atque scientiarum facile
princeps cum toto, quod illi ipsa donaverat natura, necnon plus
ultra acuerat ars, ingenii acumine, in omnibus singulisve, sive
laudantibus, sive vituperantibus scriptis, peroratisque
orationibus, atque aliis innumeris pene epistolis scribendis atque
dictandis, parum laborasse, parum sudasse videtur; at in epistola
quadam (qua a Lucceio vitam, sive potius res sub eius consulatu
gestas exarari, et posteris celebrandas tradi

postulat) perscribenda
(ut ex ipsis illius verbis animi effigiem exprimentibus clarissimé
patet) non diu solum ac undique explicatis ingenii velis, mentem
agitasse, sed sanguineos etiam effudisse sudores, se semet prodit:
quo nimirum modo atque methodo, suas alliis exponeret laudes,
et res a se praeclare sive minus ita gestas, alieno calamo depingi
atque exornari, absque ulla affectationis nota cuperet; et illo
superstite, ab exteris lectitari ac celebrari audiret, necnon inde
ineffabilem quandam animi hilaritatem et desiderii fruitionem
capere posset. Tale igitur opus aggressurus omnes ingenii
intendit nervos, nullis parcet laboribus, nullos sudoris sentit
imbres et in eloquentiae artem quasi indignabundus, ac si in
inventionis supellectili defectu laborantem deprehendens,
omnes eius loculos funditus everit, et totas

sermonis opes ut
prodigus alter dissipat, dilapidat, neque quiescit, antequam
proemii fundamentum nanciscatur, ponat atque stabiliat. Tandem
hujus desiderii duas praecipue fundat bases, et una quidem est,
ad proprias demandandas laudes, non ore et verbo, sed calamo et
charta opus esse. Secunda vero verecundiam (quae alias cuique
proprias afflagitare laudes maximopere interdicit) epistola
methodum suppeditante, spernendam, sive prorsus tollendam
esse, quibus positis, epistolam ait, non erupescere. Hinc deinceps
praedivitem sese explicandi materiam nactus, non minus
audaces, quam liberas, velocis pennae laxat habenas, quae
amplissimos eloquentiae campos percurrens, ita resolvitur ac
incitatur, ut non scripturientis calami, sed agricolae ventilabri,
vices tenere videatur: et tanto ambitionis

exardescit flagore, ut
combusti iam animi cineres quoque in auras vanae gloriolae
ventilasse, a sermonis cultoribus iudicari non dubitetur. Qui
modum quidem eius eloquenter dicendi, eleganter scribendi, et
ambitionis auras artificiose capiendi laudant atque ut par est,
admirantur, non tamen sibi moderari possunt, quin eum iucunda
quadam satyrici specie excipiant, et scaenicum aliquod in eo
reprehendant. Ita igitur Cicero (et qualis Cicero? Qualem nempe
neque ante vidit, neque post visura est Roma) dum res sub
tempus regiminis sui expeditas, paulo ornatius, ab alio scribi
percupiens, in tale acre et sinistrum incidit iudicium; procul
dubio alter, quisquis ille fuerit, qui res patriae suae vel
simplicissimo calamo posteris tradendas tentaverit, ut Ciceronis
simia existimatus, neque risui dignus

habebitur.

Caeterum his omnibus rite perspectis, atque consideratis

nihilominus immobilis et inconcussa manet illa maiorum

decantata sententia: μάχου ὑπέρ πατρίδος. In cuius legitima

executione, praeter erubescentiam, timorem quoque tollendum,

merito adicient illi, qui patrias res (quales quales illae essent)

sibi, et vicissim suas patriae computabunt. Non enim minus

laborandum, neque minus est sudandum, in propriae, quam in

Patriae iusta, ac debita defensione: imo quod maius pondus

requirit, in agone pro patria suscepto, audaciam (alioquin inter

deformissima vitia connumeratam) fortitu dinis conctarum

virtutum reginae, sceptrum atque vices gerere, sapientissimi

arbitrari sunt veteres; et merito quidem, ubi enim mors charior

est vita, ibi necessarium quoque vitium, in

virtutem transit. Quo
facto, non raro contigisse constat audaciam desperationis
calcaribus concitatam, tam victis insperatae victoriae triumphum,
quam victoribus inexpectatae stragis deploratum conciliasse.
Μάχου igitur ὑπέρ πατρίδος. Spernit ruborem, spernit timorem;
(quia et amor omnia vincit) quo a nobis loco munitissimi ac
firmissimi thoracis, amplexo, iusta arma; iuste arripiemus, et in
historiarum campum prodeuntes, fixo passu et immota facie,
saevam saevae vetustae olivionis tyrannidem, ad monomachicum
certamen intrepide provocabimus, ac in vendicanda charae
Patriae laude, atque gloria, usque ad ultimae sanguinis guttulae
effusionem, luctam perferemus: nec non sacra coadiuvante
veritate illi, ut Aquilae (cuius auspiciis et nata fuit) geniunam et
nativam iuventutem restituere firmiter

speramus.

At dicet fortasse quispiam: „Quis, cuiasque tu homuncio,

media ex Barbaria intempestivus et nuperrimus advena? Unde

tibi tot πανοπλία? Unde armorum usus? Unde monomachiae

disciplina? Unde et quae vires, et alia ad hunc athleticum agonem

necessaria praeparamenta, quibus in conspectum immanissimae

huius tyrannidis apparere saltem, ne dum victoria sperare

possis?" In promptu erit responsio; nos videlicet fac turos ut

iuvenis ille et senioribus despectus fecisse Helvetus, prehibetur.

Illi enim cum ab improviso hoste imminens, viderent periculum,

et se armis, aliisque bellicis instrumentis destitutos scirent; et

utrum nudis manibus pugnam tentare, an furioso hosti cedere,

conducibilius esset, diu consultantes, et nihil firmi descernentes;

hic, illos, inquit, non debere ob armorum

defectum sollicitos
esse, se enim exacte exploratum habere, hostes omni armorum
genere onustos venire, quibus ex illorum manibus extorsis, illos
illorum armis non facilius tantum, sed multo quoque felicius
atque laudabilius oppugnare, et profligare posse; quo facto, eos
eventum haud fefellisse, historiae tradunt.
Hos itaque nos, quanum licebit, imitantes, adversus
oblivionis rerum tyrannidem, non modo victoriae
desideratissimum (quod charissimae patriae unice optamus)
brabium speramus; sed insuper faciemus, ut magnus quoque ille
noster fundator, fecit Traianus, qui ex profundo Sargetiae amnis
sabulo, abditas, quas ex Romanorum rapinis congesserat
Decebalus opes; eruens, Romano adiunxit fisco. Huius instar,
inquam, nos, vetustate obrutos praedivites antiquarum

historiarum thesauros in lucem edere, et usui communi exponere
conabimur, ac Romana, Romanis deberi probabimus.
Opinabitur fortean non nemo, haec a nobis praemissa atque
promissa, non tormentorum bellicorum boatum, sed Cerberis, aut
pavidi potius catuli latratum; non thoraces et scuta, sed aquae
supernatantes et aëre conflatas bullas; nec denique ταor ma
έπινίκιον reportantia; sed dicteriola, et vanae gloriolae studentia
esse molimina. Opinabitur? Credimus et scimus. Nihilotamen
minus scimus praeterea opinionem, veritatis sedem subvertere,
aut occupare minime posse, ac proinde non certam rerum
scientiam unquam, dubiae opinioni, sed e contra, opinionem,
semper infallibili scientiae obedire, ac illi sese subiicere teneri:
pari etenim ratione nobis quoque opinari licebit, hocce nostro,

Antiquitatis Romano-Moldo-Vlachiae chronico, edito, fore forte
a circumspectantibus vicinis nos nobis ipsis implacabilia
parituros odia, multis scommatibus impetitos iri, et ut dulci
amore Patriae dementato, debitos historicae fidei limites
transgresso exprobraturos. Hisce tamen nihil obstantibus, salva
conscientia (excepto ignorantiae, cuilibet mortalium
praesentissimo ac familiarissimo impedimento) profitemur, nos
neque nobis neque Patriae amori ita studuisse, ut dudum iam
sopitam et tepentibus cineribus tectam invidiae scintillam, in odii
incendium, aut allienum, ulla sine causa, animum in nos excitare
vellemus. Quis enim tanti esset cerebri, qui per alienas, apage!
detractiones, propriarum laudum incrementum nancisci
arbitraretur? Gratum, imo faustissimum haberemus, nos neque

fortunam huius campi tentasse, neque legitimi certaminis corona
expectasse. At quis tam fortunatus cives, tam felix Cicero; qui
illius instar, non unum, sed sexcentos Lucceios habere possit, et
per alienos labores, ovans, triumphasque Romanas, versus quator
mundi cardines apertas ingrediatur portas? Et e contra: quis tam
rudis esset Minervae, qui ipse sibi tam hor ribile; atque terribile
omen, ac numen experiri, tamque sinistras de se coniecturas
audire optaret?
At cuique vago, dictum illud, moderabitur affectui: φίλος ό
Πλάτων, φίλος ό Σωκράτης, άλλα μαλλον φιλή ή άλήθεια. Qua
lege et rege, quodcunque acerbum suaviter gustabimus, et
quascunque acerrimas coniecturarum lacessiones, libenter
perferemus, dummodo intaminatae conscientiae illaesa
conservetur integritas. Equidem ea ipsa

clarius, quam in
gnomone solares radii umbram, historicam veritatem, indicante,
demonstrabitur, et absque ullo naevo docebitur, omnes nationes,
nationumque amplissima regna atque dominia, quotquot Europa
hodie suo capacissimo fovet, favetque gremio, genti Romano-
Moldo-Vlachorum comparata, non posse non agnoscere sua
primordia, ut recentissima, et eius antiquitatis et senectutis
respectu, ut tenerae aetatis iuvenculam vel potius adscititiam, per
fas nefasque inter indigenas localesque habitatores intrusam.
Cunctae namque occiduae Europae nationes (absit iactantia
verbo) licet hodie amplissimae sint, potentissimae atque
nobilissimae; non tamen alios, nisi Gotthos, Vandalos, Hunnos,
Sclavos, hoc est gelidae Scythiae fragmenta suos agnoscunt
parentes, ac ipsam praecipue Italiam, tanta

barbarorum, tamque
promiscue occupavit colluvies, ut merito quis hodie, veluti olim
Cynicus Diogenes, accensa meridiano sub sole face, Romanum
in ipsa Roma disquirere laboret, at vix invenire, aut a barbaris
discernere possit. Unica et sola est Germanica gens, quam puram
putamque suam conservasse prosapiam, ideoque haud immerito
Germanos Autochthones, a scriptoribus appellari audimus.
Caeteras vero progenies, rigidorum climatum, coeli et telluris
inclementiam, coeli et teluris inclementiam fugientes, et paternas
sedes ac nativa loca ceu sterilia, et humanae vitae inutilia
deserentes, in Europae partes occidentales erupisse, et
Romanorum provinciarum amoenitate atque ubertate allectas,
primum quidem ut Hyrcanicas tigrides, earum nonnullas
devorasse partes, postea vero ut dominatores

tenuisse, atque in
illis pedem, sedemque fixisse.
Itaque temporum decursu, regnum Galliae post Caesareum
modo fecundas tenens, regnum, inquam, nobilisimum,
florentissimum, ac terra marique potentissimum, circa annum a
Virginis partu 420 in Francia esse incepit, quamvis de ipsa
Gallica gente, quae, cuiasque sit, historicis etiamnum
digladiantibus, Petavius tamen, Gallus ipse, et temporum,
historiarumque accuratisimus aeque ac acutissimus censor,
ingenue fatetur: „Dum, nobilissimi, ait, toto orbe Francorum
regni iacta sunt intervallo isto (anno nimirum a nobis notato)
primordia, cuius gentis incerta est origo, neque veterum satis
expressa literis.” Praeterea errasse illos iudicat, qui Gallos ex
fragmentis Troiae, initia sumpsisse autumant. Decernit tandem

ipse, ex multis unitis, illo tempore Europam incursantibus,
barbarorum gentibus tam nobile ac precelelbre conflatum fuisse
regnum; et Romano discusso jugo, Gallias occupasse. Ita Hispani
quid, nisi Gotthi? Qui circa annum Salvatoris 414 Hispaniam
invadentes, hodiernum fundarunt Hispaniae regnum. Ita
Longobardi circa annum Domini 568 ex Scandia, (unde et
Gotthi, Vandali, Rugi, Heruli, Turcilingi, exiverant)
descendentes, quam plurima, nunc florentissime vigentia, in
Italia posuerunt dominia. Ita Saxones anno Christi 449 ad
Britannicas transferantes insulas, Anglicana et Scotica stabilivere
regna. Ita Poloni, Tartariae Sarmaticae proles (iidem sunt et
Slaveni) circa annum salutis 465 cum Lecho duce, Vistulam
transeuntes, tam amplissimo Poloniae regno faustissima dedere

initia. Ita Hunni Tartariae Asiaticae natio, praeter propter annum
abolitionis peccati 432 Hungariae regno nomen et coronam
imposuerunt. Ita Bolgari, et hos secuti Sclavoni ac Servi, anno ab
incarnatione aeterni verbi 499, ex ulteriori Boreali barbaria veluti
Volgae fluminis redundantes arenae, extravagantes veloci pede,
transmeatis feracis Danubii undis, Moesiam, Thraciam,
Triaballiam, Illyrium, necnon Macedoniae partem, et Dalmatiam
usque crerbis primum infestarunt incursionibus, post tandem
inibi vicinis dominiis, horribilia Bohemiae, Croatiae, Bulgariae,
Sclavoniae et Serviae constituerunt regna. At verbo, omnes fere,
olim barbarissimas, nunc nobilissimas Europae, Europaerumque
nationes, primum ei invasores, et infestissimos praedatores, post
vero (ita suprema mente omnia disponente) diligentissimos

excultores, ac moderatissimos dominatores extitisse, cum
veterum, tum recentium perhibent annales.
At hae quidem ita, Moldovlachorum autem (si in Chronicis
profitenti veritati consentire vellemus) gentis, si ultimam aetatem
(quam nimirum a Traiano Imperatore ex Imperatrice urbe civis
Romani selecti, et in Daciam translati fuere) spectabimus, eam
circa annum reparatae naturae humanae 107, incepisse
inveniemus. Si mediam, simul cum Romulo, Roma et nomine
Romano, inchoasse anno nempe ante Christum natum 753. Si
primordialem, Troiae excidium et Aeneae in Latium
peregrinationem, veterum affrimant monumenta. Si nobilitatis
catalogum, et genealogiae seriem rogabimus, Romanos, Romanis
civibus, Romae natos Graecorum nepotes ac Troade oriundos
esse, Graeciae et Latii testificant scriptores. Si

acta
considerabimus, imperii Romani non populatores, non invasores,
non adscititios, sed propagatores, sed dilatatores, sed intima et
nobilissima membra esse reperiemus. Si naturam, animum,
heroicamque fortitudinem perspiciamus, limitum orbis Romani
contra ferocissimas Scythicas gentes, ut aeneos muros oppositos,
et invictos defensores, atque opitulatores, omnium historicorum
consensu clarescunt et in eis solis non minus Romane
conservatum, quam a Seneca vere prolatum illud de genuinis
Romanis, aureum dictum: ubi vicit Romanus, ibi vixit. Extra
enim latissimos Romani imperii terminos, usque ad Indiae
nimirum profunditates Arabiae deserta ac Africae vastitates
ipsosque, ut ita dicamus, mundi fines, Romanorum populum
diversis temporibus, diversas in partes suas

eduxisse, atque
collocasse colonias, nemo forte erit, qui ignoret Nullus tamen
militiae, militumque delectus, Traiani delectui (ceu militis
probatissimi, et ducis experientissimi) aequiparari potuit: neque
aliorum consulum sive imperatorum coloniae, ad tantae aeternae
quasi felicitatis, pertingere valuere fastigium, ut secundum
memoratum Senecae dictum: ubi vicerint, ibi vixerint quoque.
Qua ratione procul dubio, Traianum haud incassum in Decebalo
interimendo, Dacis debellandis, Daciaque subigenda, tanta
Romani cruoris effusione conatum, ut ad hiantia militum
obducenda vulnera (deficiente iam plenissima chirurgica theca)
neque linteolis sino, et mensae destinatis pepercisse tam
praeterita, quam futura admirarentur saecula. Tali videlicet
plantationi, talem rigationem convenire

iudicans, auspicatissimus
sator et prudentissimus Imperator. Etenim fertilissimum ad
custodiendum Romanum agrum, immortalemque sui nominis
gloriam relinquendam, non alieno, neque adventitio, sed Romano
oculo, Romano corde vigilandum, et Romanis armis
defendendum, ac Romano cive excolendum esse, suos
successores, inviolabili perstrinxit sacramento. Quamobrem
Hadrianus, alioquin non solum Imperatorum, sed cuiuscunque
etiam vilissimi artificis industriae indefatigatus aemulator, dum
Traiani virtutes imitari non potest, suis vitiis illuis laudes
deprimere atque diminuere, quantum potest, conari non veretur.
Ideoque Parthiam quidem, Assyriam, Armeniam, totamque
Mesopotamiam (Traiani nempe aeterne memorabilia trophaea)
Parthis caeterisque barbaris, facile cedit, et

militem Romanum,
veluti ultra mundi orbitam, intraque dissitissimos barbaros, a
Traiano praesidii ergo positum coram senatu, non magis
pueriliter, quam scurriliter, conservari minime posse, excusatus,
promptissime revocat. Hoc idem vero Romanis in Dacia nostra
stabilitis, facere admodum est veritus: quo factum est, ut id quod
Traiani Imperatoris, veluti faustissimum victoriarum extiterat
praeludium, digna deinceps tanto Principe haberetur coronis.
Hocce igitur modo Romano-Moldovlachos, Roma mater
propriis ex visceribus natos, fovit atque aluit. Traianus parens
Romanis moribus, ac armis instructos, Daciae legitimos
constituit haeredes, nec non ut puro sanguine procreatis,
barbaram nobilitavit Daciam. Quae postmodum, felici temporum
successu, ad tantam virium opumque evecta

est amplitudinem, ut
magnus ille, imo maximus Constantinus, adiunctis illi Thraciae
Macedoniae provinciis, quartam, eam orbis Romani partem
complere, non dubitaret. Quod ex hoc unico facile convinci
potest: siquidem cum totum imperium, paulo ante obitum,
quatuor in partes divisum, filiis suis aequaliter impertire
voluisset; cumque legitimus parens, optimusque princeps
considerasset, Daciae et aliarum supra memoratarum duarum
provinciarum, ambitum licet caeteris partibus multo angustiorem
atque strictiorem, coeli tamen clementia, aëris temperie,
fluviorum perennitate, telluris fertilitate sylvarum, camporumve
ameonitate, urbium populositate, populorum urbanitate, civium
claritudine, militum fortitudine, ac infimae plebis multitudine,
reliquis non solum aequiparari sed etiam illas

immense superare
posse, ideo Constanti filio natu minimo ut justam haereditatem
assignare est dignatus. Neque vero Constans a patre sibi
destinatam adversatur portionem, imo gratam haereditatem grato
amplectens animo, in ipsa Dacia, regiam constituit sedem.
Dacico deinde milite, invidente et suis non contento, et hostili
manu superveniente fratre Constantino, occiso, totum illi
occiduum adiungit imperium. Etenim cum post Constantis versus
Italiam secessum, et deinde at Gratiani usque tempora, Dacia
nostra cum Thracia, et Mecedonia uno eodemque regerentur
rectore; sub Gratiano tamen (ob ingravescentes Gothicas
incursiones) revocato ex Hispaniis Theodosio magno, illum
primum singularem defensorem sortita est. Gratiano nimirum
prudentissime arbitrante, Traiani labores,

atque laudes, non sibi
ab eiusdem concive et virtutibus aequali Theodosio, conservari
ac sustineri posse.
Theodosius igitur, accepta istarum partium cura, Daciam ab
hostibus non solum eggregie defendit, sed etiam a Thracia ad
Tanaim usque longe lateque palantem Gotthicam gentem, ita
armis terruit, ita pace sibi devinxit ut Athanaricus et Fridigernus
Gotthorum duces deposita barbarica ferocitate, amico pede
Daciam transeuntes, Constantini imperatricem Orientis urbem
submisse salutarent. Post autem secundum Traianum (magnum
dico atque piissimum Theodosium) subsequentium, ut reor,
Imperatorum segnitia vel Supremo Numine ita providente, non
nihil marcescente Romano vigore, Hunni, Bulgari, Sclavi et
Servi et Heruli diversis temporibus Romanas provincias diversi

modo invadentes, ac in Pannonia quidem, Thracia, Moesia,
Illyria, Macedonia, nec non in ipsa celeberrima Graecia tandem
pedem sedemque fixerunt. In Dacia autem nostra, hoc penitus
efficere minime potuerunt, imo vritute eam incolentium
Romanorum, eos semper pulsos, semper debellatos fuisse, et
patriam suam semper defensam, atque a barbarorum diurna
oppressione liberam tenuisse, celeberrimi tradunt scriptores, quos
in historiae textu ad locum, tempusque suum proferemus. Hi
enim ipsi sunt Romani, qui (ut Sclavorum perhibent annales)
Scalvonam nationem, ripas Danubii occupantem exiguo
temporis intervallo, ad Vistulae usque flumen expulerunt, et inibi
coarctatos, primordia regni sui dare, coegerunt. Hi ipsi sunt
Romani, qui Polovcios, et Pazinazes infensissimos Romani

imperii hostes, invictis territos armis suos, desertum ultra
Boristhenem situm, agnoscere fecerunt. Nec non tempore
emanante (ut Strykovskius habet) sive ut socios acceptos, sive ut
subditos predomitos (hoc enim nobis accurate non constat) longo
(ut conicere licet) illorum operae usu ita exercuerunt, ut
Romano-Moldovam quoque linguam illis mutuaverint et
barbarum illorum sermonem maxima ex parte, Romano
temperaverint. Hi ipsi sunt Romani, qui sub Constantino et Irene
Carolo magno, sceptrum occidentalis imperii ab orientali
dividente, et Daciam usque descendente, per legatos suos, pacta
dominii confirmarunt Hi ipsi sunt Romani, qui Conrado tertio ad
sacrum Hierosolymitanum bellum per Poloniam et inde per
Romano-Moldo-Vlachiam expeditionem suscipienti, et ad bis

centena hominum millia secum ducenti commeatum, aliaque ad
victum exercitui necessaria, largissime praebieurnt. Hi ipsi
Moldo-Valachi sunt, qui Isacium Angelum imperatorem
Constantinopolitanum, in eos tyrannidem tentantem, plus
quinquies acerrimis vicerunt proeliis et Romanorum, liberum
quidem optimum socium, irritatum autem incomparabilem esse
bellatorem docuerunt. Hi sunt iidem Romani, qui post
fraudulenter occupatam a Latinis Constantinopolim, adversus
invasorem Balduinum, gloriosa portarunt arma et Graecis de
imperio plane desperantibus contra tam insperantum dolosumque
hostem, animum et arma recipiendi, ac tandem imperium quoque
recuperandi, commodissimam praebuerunt occasionem. Hi sunt
inquam Romano-Moldovlachi, qui soli, cum solis Siculis, vires

armaque iugentes, inter tot Asiaticas, Europaesque celeberrimas
gentes, saevi Bathi saevitiem, ac Tartarorum immanitatem
viriliter represserunt et loca sua a barbarica rabie infecta,
illaesaque conservantes, transitum illis per suas ditiones, revera
Romane denegarunt. Ac tandem (ut stricte hic dicamus, quae in
Chronici textu fuse memoranda sunt, hoc unicum ultimatim
longe praestantissimum, omnino Romanum, et vere heroicum
adjiciamus, praeclare gestum, et mire continuatum facinus). Hi
ipsi sunt Romano-Moldovlachi, qui cum septices draco,
nefandissimus, inquam, Turca, tot orientis, occidentisque regna,
atque imperia largo, ac insatiabili devoraret gutture, orbem fere
totum et praecipue Christianum, ad tanta perduxit miseriarum
extrema, ut dominiorum olim florentissimorum, hodie vix,

quidem vel etiam dudum demortui et temporis carie consumpti
cadaveris sceleton referre possint. Ipsi, inquam, Moldovlachi
soli, miro ferri et auri artificio, non minus ferocitati eius, quam
voracitati occurrentes, vivas se, maiorum suorum, Achillis simul
atque Ulyssis esse imagines declararunt.
Gloriosa suis saeculus fuere simul atque potentissima
Graecorum, Persarum, Aegyptiorumque ac Babylonica imperia:
usque adeo illa humiliavit, deformavitque sultanea dynastia, ut
nostris diebus illorum gesta, olim humanum excendentia captum,
non historiam, sed fabulam, non rem, sed umbram somniumque
rei, agere videantur. Arabia felix, petrea, et deserta, infelicitatem
sibi, devastationemque ab saevientibus Turcicis armis,
propinatam non gustavit modo, sed etiam ebrietatem usque,
crapulamque exhausit. Africa et Romae

aemula Carthago,
aprinum Othmanicum virulentissimum dentem ita est experta, ut
semel accepti vulneris, aeterna eius cicatrix sit indicium.
Bulgarorum, Servorum et Sclavorum (quibus connumerantur et
Bosnenses) Albanorum, Bohemorum, et Dalmatarum manu et
ferro toti fere Europaeo orbi, terribilissimas gentes, usque adeo
mitigavit, cicuravitque Agarenus, ut ex antiqua et naturali earum
ferocitate, nulla hodie extet nota; neque alio notiori dicto, aut
facto, nisi unico et illo obscurissimo nomine, inter reliquas
mortalium nationes censeri possint. Hungariae potentissimum
amplissimumque dominium, ad tantas redegerat angustias, ut
regni limites, non nisi intra dirutissimos agnosceret parietes.
Germanos, gentem alias invictam, ita perterrefecit, ut ad
Vendibonae usque portas, bis; circa illas

sexcenties excidium et
lethum minitantia induxerit armorum fulmina. Ulteriorem
Italiam (quanta enim immanissima, Venetae Publicae, fecerit
mala, quotque insulis celeberrimis, ac urbibus in mari et
continente fortissimis, eam spoliaverit, hic recensere omittimus)
quasi ex industria furiosiori et extremae suae tyrannicae
indignationi, reservatam voluisse visus, in septentrionem,
adversus Russos, Cozacos et Polonos arma vertit, et hasce
quoque Christicolas regiones unico veluti singultu diglutiendas,
impurissimum, ac satietatis inscium os aperuit. Quae etiamsi non
essent prorsus victae, neque eius durissimo iugo subactae, non
tamen absque imensa Christiani sanguinis effusione, et innumera
piarum animarum pernicie evadere potuerunt. Quae mala quoties,
quantaque fuerint, si recenseri animi, non

solum vires non
sufficerent, sed tempus quoque nos dificeret. Hoc tantum
unicum notatu dignissimum, et ab historicis Polonis
frequentissime commemoratum, adiiciendum, non extra rem esse
arbitramur, supremam nempe Providentiam, salutem illorum
populorum per invictam Romano-Moldovlachorum gentem,
procurasse, eaque ut fortissimo propungnaculo adversus barbarae
saevitiei ferocissimos insultus usam, eos hucusque incolumes et
in propriis sedibus fixos quietosque conservasse.
Nos pene effugerat, quod omnium primo dixisse debueramus,
Scythicam gentem Persico, Graeco et Romano imperio semper
invictam, et non nisi a solo Deo, aut cui Deus facultates
extraordinario quodam suae divinae voluntatis nutu auxerit,
domari posse ceditum est. Eam, inquam,

gentem Aula Othmana
ita perdomuit, atque diminuit, ut non secus ac rapinae avidus
venator ligatum canem ad suum arbitrium quando vult, et quas in
partes iubet, in Christianas regiones nativa saeviendum rabie
dimittit. Ita nonnunquam ut mordacem infidamque feram cavens,
per assiduam Chanorum mutationem, depositionem, aliquando
etiam internecionem (omnia enim haec in Sultani consistunt
arbitrio) humiliat, et occasiones ei caput elevandi subtrahit. Haec
ita se habere, nemo est, ut reor, qui nescitat. Tot enim tantaque
in tam amplo imperii sui orbe subegit, conculcavit, delevit, et in
nihilum redegit imperia, regna, principatus, dominia ut facilius
esset cuique ea continuo deplorare, quam per totum ex catalogo
recitare, et lamentandi potius, quam scribendi tempus adesse
decernere. Ita in dies Babylonius iste draco

Christiano sanguine
saginatus, cumque totum terrarum orbem ut augustissimam
speluncam, atque strictissimam ad suam vastam capiendam
existimaret mol em, tandem abiecta quasi colubrina specie,
scorpionem induit, et quod dentibus mordere et hiantibus
faucibus devorare non potuit, veneno armata cauda
circumvolvere, et lethifero aculeo transfodere aggressus est
infamis. Et quod ut immanis leo discerpere non valuit, ut vulpes
callidissima, dolo fraudeque pellicere conatus est Germaniae
terror, et Hungariae domitor, Servorum et Bulgarorum subactor,
Suleimanus ille Turcarum Ulysses, ac Othmanorum Lycurgus,
qui cum ex maioribus suis scripto, dictoque accepisset, contra
Romano-Moldovlachos hostiliter agere esse rem extremae
fatuitatis (prudentiam enim illius serpentis

non nemo
Christianorum quoque scriptorum ingenue fatetur) et adversus
talem invictam nationem, Martem tentare nihil aliud esse, nisi
rem laudendo, Aliothmane gloriae periculum subire, utpote qui
optime noverat, quoties, quotque suos praedecessores
Muhammedos, Baiezidos et Murrados, in Moldavicis campis
profligatos et innumeras suorum myriades Danubii, Tyratis,
Pruthi, Sireti, ac Barladi undas absorpsisse. Itaque alienis et
propriis edoctus periculis, foedus amicitiamque Moldovlachorum
(eam Bogdano Magni Stephani filio offerente) promptissime
amplexatur, et sub annalis tributi specie (sine quo pax
Chirstianorum cum Turcis semper mortua est) donario quator
mille [sic] aurerorum, viginti falconum, et quadraginta nobilium
(quas Moldavorum producit terra) equarum,

fit contentus,
avaritiae perpetuus ille, et individuus cultor. Ita quidem bene
meriti de sua patria illius tempestatis Moldavae nationis maiores
Turcico imperatori donaria promittunt, aurum, argentum,
iumenta et aves, ut primitia terrae, singulis annis, ad hiantem
illius portam, per suos legatos mittendas obligantur. Saniori
nimirum consilio usi, tempus redimentes, firmissimis tamen ac
perpetuis conditionibus suam monarchicam potestatem
stabiliverunt. Decus ecclesiasticum, pietatem Christianam ac
religionem orthodoxam, a lunatica rabie, et muhammedana
superstitione intaminatam, puramve retinuerunt, nec unquam
superstites passi sunt corniculatum sydus super sacrosantum
Crucis signum elevari. At haec omnia, non solum sibi, sed
curanicis quoque praeceptis contraria,

simulatissime tulit
tyrannus, cui rei alia luculentior non potest dari ratio, nisi quod
unicam Moldovlachicam nationem, subdolis licet conditionibus
et pacifico praetextu, sibi devinxisse, non minus gloriosum
Othmano fore imperio, quam tot innumeras aliorum gentes armis
profligasse existimaverit.
Haec igitur, et his multo mirabiliora (quae in Chronico
ulterius monstrabuntur) cum, quidam ex vincis, veluti altissima
ex specula observassent, procul dubio, haud sine modestae, ac
speciosae cuiusdam invidiae larva, sub charactere veterum
scriptorum graviter latitans, et diu gemescens Romano-
Moldovlachorum percelebre genus et nomen, perplexioribus
retiunculis obvolvere, et sub antiquitatis pallio prorsus occultare,
nec non ex notioris historiae catalogo plane expungere sunt

conati. At nescio quomodo tam dura fronte solem luto obduci et
coelum palmo contegi posse putarunt? Verum enimvero, adsunt
nobis praesentissimi opitulatores, tot Graecorum, Latinorum,
Germanorum, Gallorum, Italorum, Hungarorum, Polonorum,
Russorum, Sclavorum, et ipsorum Arabum atque Turcarum
scriptores, qui unanimiter arreptis iustae defensionis armis,
adversus gannientes detractatores, certa et evidenti victoriae,
atque vindictae spe, iusta ineunt proelia, et nobis silentibus, atque
qiescentibus, ex vetustissimis eorum armamentariis omni
armaturae cum defensivae, tum offensivae genere instructi,
huiscemodi circulatores, et alienarum laudum intempestivos
osores, ad arenam invicto provocant pectore. Horum, inquam,
singuli, singulorum temporum scriptores demonstrabunt

aranearum telis, non nisi musculas, et id genus infirma ac
inermia posse capi insecta. Cum vero in illa inciderint aviculae,
et robustioris naturae animalcula, illico disrumpi et conatus
illarum irritos fieri. Illi igitur ipsi firmis evincent testimoniis
(nostrum enim ne hilum volumus esse proprium) primam
Romano-Moldovlachorum fundationem ab Ulpio Traiano,
magno illo et optimo imperatore extitisse. Etenim declarabunt
Moldovlachicae nationis annos, requis multo numerosiores, et
aetatem illius multo provectiorem, caeterisque antiquiorem esse,
utpote quae epochae suae, abhinc retro, supra mille sexcentis
decemque annis initium agnoscat. Itaque nullam gentium
(excepta, quam superius exceptimus Germanica gente) senectute
illi, aut vetustate comparari posse. Denique testificabuntur,

gentem Moldavam, non ex collectanearum nationum colluvie
conflatam, sed ex Romanis civibus, ac maximis ex familiis
selectam fuisse; tandem bonos et fortes Romano-Moldovlachos,
bonis et fortibus natos parentibus, sanguinis puritatem, ac generis
nobilitatem incorrupte, atque intaminate conservasse nec non
etiamnum conservare. Neque vero quis, tanta nos rerum laborare
putet ignoratia, (liceat hoc unicum paulo liberius affari) nec
imaginetur, hoc a nobis praetendi, Romano-Moldavam nimirum
gentem nullum exterorum suo non miscuisse sanguinem; hoc
enim non dictu solum, sed cogitatu quoque absurdissimum esset.
Quandoquidem ut antiquius, diversis diversarum gentium
invasionibus, ita post Constantinopolitani imperii excidium, et
aliorum in viciniis regnorum per Turcicam rabiem, eversionem

multas nobiles, imo imperatorias et regias familias suo gremio
excepit Moldavia et Valachia; ut Cantacuzenorum,
Palaeologorum, Sebastorum, Grilorum, Asanarum,
Chrysobergiorum, Petralyphiorum, Chrysosculaeorum,
Rossetorum, Eupraiotarum, aliosque nonnullos, Graecae
nobilitatis flores in agro suo transplantavit, sanguine Romano
nobilitata Dacia. Praeterea ex vicinis Polonis Potockios, ex
Litvanis Radzivilios, ex Hungaria Bathorios, et antiquius
Corvinos (cuius ex prosapia derivantur Urekestii), ex
Crimensium nobilibus mirzis Cantemyrios, ac Czercassorum
Cabartarum aliquot insignium personas (ex quibus fuit et
conjunx principis Basilii, ex qua natus est illi Stephanus) ad
Christi castra transeuntes, inter antiquas Moldavae nobilitatis

familias connumerarunt Moldavi. Ita reges Serviae, filias
filiosque suos, filiis ac filiabus principum Valachiae matrimonio
iunxerunt. Ita Brancoveni ex Bulgaria originem decere creduntur.
Ita Bassarabi, ex Bassarabia ad Oletum [sic] fluvium
transmigrarunt. Similiter filias suas exteris principibus ac
ducibus, Moldavie principes ac barones, habita nobilitatis
ratione, collocare haud abnuerunt, ut legimus Heliam Alexandri
filium, duxisse uxorem Mariam, germanam sororem Sophiae,
reginae Vladislai regis Poloniae, Stephanum principem, filiam
suam Helenam filio Magni Moscoviae ducis Ioannis Basilidis,
connubio iunxisse. Basilium principem, unam Radzivilio
Litvanie, alteram Chmilinskio, Cozacorum duci, uxores dedisse.
Omittimus his Bogdanorum, Mohiliorum, Constantinorum,

aliorumque principum, cum palatinis ac principibus Poloniae
legitimi sanguinis commistionem commemorare; de his enim
omnibus, Deo concedente, in secundo Chronici tomo, suo loco
atque tempore nominatim dicetur. Necnon in libro Moldavicae
nobilitatis genealogiae Latio [sic] sermone a nobis conscripto,
fuse expressum habemus. At thori et connubii connexio cum sit
particularis, et quarundam duntaxat domorum, ac potissimum
nobilium copulatio, eam Romanorum corrupisse sanguinem,
putari non licebit, minori nempe (prout ipse naturae postulat
ordo) parte maiori cedente. Ne autem modum praefationis
excedere videamur, de reliquis Moldovlachorum praerogativis
excedere videamur, de reliquis Moldovlachorum praerogativis
accuratius percipiendis ad historiae corpus lectorem invitamus.

Tuturor iubiților, în Hristos Dumnădzăul frați, romano-moldo-vlahilor, sănătate!

DIMITRIE CANTEMIR
VOIEVOD
Cu mila lui Dumnădzău a Moldovii moșnean domn
și a Svintei Rossiești Împărății Kniadz
Tuturor iubiților, în Hristos Dumnădzăul frați,
romano-moldo-vlahilor, sănătate!

Nu cu multe avem aicea pre dumneavoastră, iubiților, a vă

supăra, de vréme ce că de célea ce ar trebui

pentru luminarea și
luminarea adeverinții Istoriii noastre, prin multe locuri a țăsiturii
Hronicului, unde trebuință a fi s-au părut, adésă învățătură am
dat. Și mai vârtos că la toate începăturile Cărților câte oarece
Pridoslovie înainte trimițând, socotim că toate célea carile
cititorului vreo îndoință de prepus a aduce s-ar videa cu tot
mijlocul a le rădica am silit, precum fietecarea la locul său
înainte la privală vă va ieși. Aicea dară puțin în înștiințare a vă da
ne trebuie, cum adecă și în ce chip începătura socotélii noastre au
fost și cum strâmptoarea vremii și mai vârtos lipsa a unor istorici
foarte de triabă ténchiul svârșitului ni-au abătut.
Fost-au dară gândul și nevoința noastră ca tot trupul
Hronicului acestuia în doaă tomuri (adecă cărți mari) să-l
împărțim; deci tomul dintăi (pre carile în

această dată vi-l
dăruim) să să numască Hronicul a vechimii Romano-
Moldovlahiii, carile începând de la desălecatul Dachiii cu
romani, adecă de la Traian, marele împărat, și de la annul
Domnului și Mântuitorului nostru lui Iisus Hristos 107, cursul
istoriii până după prada lui Batie, hanul tătărăsc, și până la
înturnarea lui Dragoș Vodă în Țara Moldovii și lui Radul Vodă
Negrul în Țara Munteniască, carea s-au tâmplat pre la annul de la
Hristos 1274, duce.
Iară al doilea tom iaste să înciapă de când curățindu-să
locurile acéstea de tătari și de toate năpădzile altor varvari și,
precum dzisăm, pomeniții domni, întorcându-să pre la locurile
lor de bejăniile Ardialului, cu deosăbite titluri a domnilor de
Moldova și a domnilor muntenești a să vesti au început; și să-i

tragă rândul annilor și povéstea domnilor pănă la vremile
noastre; și aşé împreună pe amândoaă părțile istoriii la tipariu să
le dăm.
Ce aceasta după gândul nostru a săvârși, precum dzisăm,
câteva împiedecături înainte ieșindu-ne, cătră carile acmu și
slujba senatoriii nu mai iușurea adăogându-să (căci nevoile de
casă și private aşéși nici le mai pomenim), ni-au căutat vrémea
lucrului a muta, ca [și] când Dumnădzău ar învoi și slabe puterile
cu gândul ni s-ar potrivi și acéia a istoriii parte la doritul săvârșit
ducem. A tuturor dară lucrurilor agiutoriul lui Dumnădzău,
vréme și osteninţă poftind, noi pre cât puterile ne vor agiuta,
osteninţă nu vom cruța; iară voia și vrémea în socoteala aceluia
vom lăsa carile singur cunoștința vremilor în putérea sa au
aşădzat.

Deci dară într-această parte (pre carea acmu de cum iaste și
cum iaste gătită o videți) toată socotiala noastră într-aceasta să
stăruiaște, pentru ca numele și niamul dumniavoastră cari de
demult s-au descălecat și de atuncea pănă acmu necurmat
lăcuiaște în Dachia (adecă în Moldova, în Țara Munteniască și în
Ardial), din tirănniia vechii uitări dezbătându-l, precum adevărați
romani, de Roma cetățéni și din toți a Italiii lăcuitori aleși ostași
să fiți, cu vrédnice de credință a streini scriitori mărturii să vă
arătăm.

Așijderea unora, nu atâta de grei la socotială, mai proaspeți
scriitori împotrivnice păreri îndreptând, cât de departe din calea
adevărului să să fie rătăcit să-i descoperim.

Cătră aceasta, pentru ca cursul anilor nesmintit să ducem,
urmat-am trii vestiți și a vremilor iscusiți sămăluitori, pe Petavie,

Calviz și pe Ricțiolus, carii în scurt și foarte cu credință vrémea
și viața a tuturor stăpânirilor lumii strângând și cursul annilor nu
numai istoricéște, ce încă și astrologhicéște foarte curat
sămăluind, din toate învălătucirile îi descurcă. Și așé pre acești
trii hronologhi între sine alăturând și cu alalți a vremilor scriitori
cu osirdie înfățișându-i, cursul Hronicului, viața înpăraților
românești și une lucruri mai de însămnat carile pre vremile lor în
Dachia sau în părțile vecine de prempregiurul Dachiii s-au
tâmplat, cum mai pre scurt și mai curat s-au putut, li-am
însămnat.
Așijderea, supt vremile a unor împărați, macar că spre părțile
acéstea ceva să să fie lucrat, la cei mai curați scriitori n-am aflat;
însă noi și a acelora viață și vrémea stăpânirii lor, câtă să fie fost,
cu însămnarea n-am trecut-o, pentru ca cu

acest chip cursul
annilor necurmat și fără prepus să putem duce.
Așijderea, pentru singură înștii[n]țarea a vechiu niamului
dumneavoastră, însămnat-am și vremile în carile mulțimea a
multor varvari, multe și mari stăpâniri, în părțile Evropii despre
Apus, după năpădzile lor au descălecat, pentru ca din potrivirea
vremilor curat să să poată cunoaște, precum stăpânirea
moșilor-strămoșilor dumneavoastră în Dachia, decât a mulți a
altora mai véche și mai bătrână să fie, pentru carea și în
Pridoslovie câte oarece am arătat.
Așijderea, precât putința osirdiii noastre au fost, silit-am ca
toate părticélele Hronicului nostru din istorii și istorici ca aceiia
să le alcătuim, pentru a cărora credință nu iaste cine să să
îndoiască, ce de la toți învățații și cercătorii adeverinții istoriilor

priimiți și credzuți sint; pre a cărora numere în Catastivul ce
urmează și pre la marginele cărții, unde mărturiia lor trebuiaște,
cu slove mai mănunte însămnate le viți videa. Carii, în ce nu
v-ați putea încréde sau foarte cu minune lucru vi s-ar părea, vom
mărturisi precum noi de la noi macar un cuvințel să nu fim adaos,
ce cu întriagă a inimii știință, pre dânșii povață având, unde ni-au
dus acolo am rămas și nici cât de puțin de la dânșii nu ni-am
abătut.
Așijderea, pentru mai pre lesne cuprinderea cititoriului, tot
trupul Istoriii în dzéce Cărți și fietecare Carte în câteva Capete
am împărțit, în câte adecă și cum forma și țăsătura Istoriii au
poftit, precum toate înainte le viți videa.
În această dată dară tomul al doilea încă nesăvârșit fiind,
socotit-am ca cu așteptarea aceii părți așteptarea științii lucrurilor

carile într-acésta să cuprind mai mult să nu prelungim.

Aşé, omeniților și iubiților simpatrioti și fietecarile a

adeverinții istoricești iubitoriu, de această dată cu acest dintăi a

Istoriii noastre tomos în vréme de odihnă (pre carea dea-o cel

ce pre heruvimi și serafimi să odihnéște) zăbăvindu-vă cu noi

netrébnicii împreună, pre cela carile toate darurile céle

desăvârșit de sus de la Părintele luminilor a purcéde pricinéște

rugați pentru ca să bineînvoiască și pre celalalt tomos a Istoriii a

săvârși să ne învrednicim și mai curând cu mijlocul halcotypului

tuturor să să obștească.

CATASTIHUL

Istoricilor, gheografilor, filosofilor, poeticilor și a altor oameni învățați, ellini, latini și de alte niamuri, a cărora numere să pomenesc și mărturiile li să aduc într-acest Hronic:

A
Avgustin, părinte latin
Avriolus, istoric latin
Avrelie Victor, istoric latin
Avsonie, poetic latin
Agathus, istoric grec
Aimon, istoric latin
Ammian, istoric grec
Anonimus, istoric latin
Antisidoreanul, istoric latin
Apollonie, filosof grec
B
Baronius, istoric latin
Balarminus, theolog latin

Bilschie, istoric liah
Bovinus, comentator latin
Bonfin, istoric ungur
Busbecvius, istoric latin
V
Vielmus, istoric latin
Vopiscus, istoric latin
G
Gheorghie Franța, istoric grec
Glicas, istoric grec
Gluverie, gheograf latin
Grigorie papa, părinte latin
Grigorie Turonianul, istoric latin
D
Dion, istoric grec
DionisieAlicarnaseul, istoric grec
Dionisie Periighit, gheograf grec
Dionisiodot, istoric latin
Ditmarus, istoric latin
Dlugoș, istoric liah
Dolion, istoric de lucrurile ungurești
Dubravie, istoric bohem
E
Evagrie, istoric grec
Evsevie, istoric grec
Evstahie, istoric grec

Evtropie, istoric latin
Eneas Silvie, istoric latin
Z
Zacuti, istoric de lucrurile arăpești
Zonaras, istoric grec
Zosim, istoric grec
Zugropulos, istoric grec
I
Iacov Filipp de Bergonem, istoric latin
Idatie, istoric latin
Ieronim, părinte latin
Isidor, istoric grec
Isihie, istoric grec
Iuvenalis, poetic latin
Iulie Capitolin, istoric latin
Iustin, istoric latin
Ithachie, istoric grec
Ioann Antonie de Campania, istoric latin
Ioan Gluverie, [gheograf] și istoric
Ioann Zamoischie, istoric liah
Iornandis, gotth, istoric latin
Iosif Jidov, au scris elinéște, istoric
K
Carion, istoric latin
Cassiodor, istoric
Cvintus Curțius, istoric latin

Chedrinos, istoric grec
Clavdie Ptolomei, gheograf grec
Constantin Manasi, istoric grec
Cantacuzinos, istoric grec
Constituțiile împărătești lat.
Cravțius, istoric saxonesc
Curopalat, istoric grec
Cuspin, istoric latin
L
Laonic Halcocondilas, istoric grec
Leunclavie, istoric latin
Livanie, sofist grec
Luitprand, istoric niamț
Létopisețul slovenesc și muntenesc
M
Maienburg, istoric niamț
Macrovie, istoric grec
Mappele lui Emeric Tucheli
Marinus, istoric latin
Mehovii, istoric rus
Metafrasis, scriitoriu grec
Mirhondi, istoric persan
Miron Costin, istoric moldovan
Mișțelana, istorie latină
Moreri, dicționar istoricesc franțoz
Moisei Proroc. Svânta Scriptură

N
Navclerus, istoric latin
Niculai Costin, istoric moldovan
Nichita Honiatis, istoric grec
Nichifor Grigoras, istoric grec
Nicolaus Olah, istoric latin
O
Ovidius, poetic latin
Olimpiodor, istoric grec
Omiros, poetic grec
Onufrie, istoric
Orbinus, băsnuitoriu raguzeu italian
Orihovie, istoric liah
Orosie, istoric
P
Pavel Diacon, istoric latin
Pavsanie, istoric grec
Parisios, istoric latin
Patavie, istoric latin
Pahimeris, istoric grec
Petronie Cardina, istoric latin
Platon, filosof grec
Plinie, gheograf și istoric latin
Plinie cel Tânăr, scriitoriu latin
Plutrah, istoric grec
Polivios, istoric grec

Pomponie Melas, gheograf latin
Posonie, istoric latin
Pretorii, De gotthi, istoric latin
Proclus, mathematic grec
Procopie Cheserianul, istoric grec
Prosper, istoric latin
R
Ricțiolus, istoric latin
S
Sabeliscus, istoric latin
Savelie Polmon, istoric latin
Saadi, istoric turcesc
Samocatis, istoric grec
Sighiberd, istoric latin
Sigon, istoric latin
Sidonoie, poetic latin
Simion măzacul, ungurian
Sith Calviz, hronolog latin
Scaligher, istoric latin
Isocrat, istoric grec
Socratis, filosof grec
Solinus, gheograf latin
Sparțianus, istoric latin
Stanislav Sarniție, istoric liah
Stepena, istoriia rusască
Stefan Vizantinul, gheograf grec

Striicovschie, istoric liah
Sinopsis, istorii rusești
T
Tabla capitolină, istorie latină
Tertulian, scriitoriu latin
Titus Livius, istoric latin
Tolpentin, istoric ungur
Triverie, istoric latin
Trithimie, istoric latin
Trogus Pompeius, istoric latin
U
Uréche Vornicul, istoric moldovan
F
Fașticulele Sicule latin
Filon, jidov, istoric, au scris ellinéște
Th
Theofanis, istoric grec
Theofilact, același Samocat grec
Thuchitidis, istoric grec
H
Hezarfen, istoric turcesc
Hronicul leșesc
Hronicul moldovenesc cel vechiu
Hronicul muntenesc
Hronicul franțozesc
Hronicul fuldian

Hronograful moschicesc
Hronograful sirbesc
Ț
Țițeron, ritor latin
X
Xenofon, istoric grec
Xifilin, istoric grec

Iară de vom fi trecut pre vr'unii cu pomenirea poate, cititoriul, la rândul său, să-i găsască.

HRONICON

A toată Țara Românească (carea apoi s-au împărțit în Moldova, Munteniască și Ardealul) din descălecatul ei de la Traian, împăratului Râmului. Așijderea pentru numerele carele au avut odată și carele are acmu. Și pentru romanii carii de atuncea într-însa aședzindu-să într-acéiași și până acmu necontenit lăcuiesc.

PROLEGOMENA (CARTEA I)

Hronicon a toată Țara Românească (carea apoi s-au împărțit în Moldova, Munteniască și Ardealul) din descălecatul ei de la Traian, împăratului Râmului. Așijderea pentru numele carele au avut odată și carele are acmu, și pentru romanii carii de atuncea într-însa aședzindu-să într-acéiași și până acmu necontenit lăcuiesc.

Capul I

Pentru vechiu neamul tătărăsc, carile în Svânta Scrisoare să chiamă Gog și Magog și pentru de obște hotărârea a toată Schithia și pentru numele Dachiii

Pentru ca oglinda Hronicului nostru de tot pravul îndoinții mai ștearsă și mai curată înaintea privélii cititoriului să o punem și pentru

ca izvorul și începătura numelui Dachiii (pre carea acmu țărâle Moldovei, Țara Muntenească

și Ardealul stau), de unde au izvorât și au purces, mai chiar să putem arăta, socotit-am că

întăi foarte de triabă să fie oarece pre scurt pentru toată Schithia, adecă țara tătărască să

dzicem, de vréme ce și a dachilor neam (de pre

carile părțile acéstea Dachia s-au numit) tot

dintr-o rădăcină și dintr-o corenie cu schithii au
fost, precum și alte multe și mai nenumărate
năroade dintr-aceiiași schithi (sau tătări) cu
cursul vrémilor în multe părți răzlețindu-să, ca
nișté întunecoasă neguri, mai toată fața
pământului au acoperit și ca un potop de
vărsate și peste tot lățite ape, nici la Asia, nici la
Evropa, nici la Africa, vreun unghiu nepotopit și
necălcat n-au lăsat, pentru a cărora năbușeale
și undături pline sint istoriile ellinilor, a latinilor
și a altor limbi, carii stâlpul scrisorii au ținut și
mutările lucrurilor au însămnat. Noi dară mai
véche și mai bătrână istorie decât Sfânta
Scriptură necunoscând, în buni chedzi
dumnăzăiescul cuvânt povață și agiutoriu
luând, de la dânsul și începem, carile unul și
singur iaste, ce cuprinde α și ω, începutul și
sfârșitul.

Lăsind dară, pentru scurtarea cuvântului, a
neamurilor ghenealoghie (adecă corenie), de

la
Noe înapoi pe amănuntul a povesti, luând numele numai carile la Sfânta Istorie să

pomenște, de niamurile Gog și Magog (de pre carea luând persii numele le dzic cin macini, iară asirii și arapii: egegi megegi), pre acéstea dară neamuri Sfânta Scriptură le așadză în părțile Crivățului, de la carile după prorocească adeverință s-au pornit și să pornéște tot răul peste tot pământul .

Nici alt neam deosăbit să fie acela de a schithilor putem cunoaște, de vréme ce partea Crivățului, asămănarea numelui și cumplite faptele lor carile dinceput au făcut și până acmu fac, chiar și aiiavea îi dovedéște, că pomeniții Gog și Magog spre părțile Crivățului (unde acmu tătărâmea cea mare să chiamă) au lăcuit și încă lăcuiesc, și dintr-înșii atâtea neamuri prin toate vremile ca roii s-au pornit și într-altele părți

au izbucnit, de mulțime nici Crivățul, nici locurile
lor céle late, lungi și largi mai încăpându-i.
După cea de dumnădzăiescul duh [în]suflată
istorie, târdziu mai pre urmă au început cea din
truda și chiteala omenească a purcéde, a căriia
întâi între limbi născători (precum a tuturor
socoteala de obște iaste) au fost haldeii, după
dânșii finicsii, de la carii ellinii au luat mai pre
urmă și slovele, iară ciniile învățăturilor de la
eghipți. Deci ellinii, în multe mai iscoditori și mai
isteți decât alte limbi fiind, început-au nu numai
ale sale ce și a altor neamuri lucruri și fapte

după a vremilor tâmplări a le însămna și în
scrisoare celor mai apoi următori a le lăsa.
Dintre ellini dară mai vechiu decât toți
scriitorii să socotéște a fi Omiros, carile cu
verșuri neapotrivite și cu iscusită limbă
ellinească au scris războiul a tuturor grecilor

și
răzsipa vestitei cetăți a Troadii. Scris-au dară
istoria sa cu noadzăci noă de ani după răzsipa
Troadii, iară mai denainte de Mântuitoriul
lumii Hristos Dumnădzău cu 1206 ani, în
care
războiu ai fost precum schithii aşé şi
amazoanele vestite în vitejie muieri, dintr-
acelaşi neam purcése (precum pentru aceasta
adeverésțe Iustin, iscusitul istoric) să fie.

După Omir poeticul, târdziu mai pre urmă
scris-au mai denainte de toți, cu chip
istoricesc,
Irodot lucrurile ellinilor și războaiele carile
pre
acéle vrémi au avut cu persii și între sine, ce
pre
acéle vrémi când au fost scriind Irodot, adecă
pe la anul mai înainte de Domnul Hristos
444,
véde-să că grecii puțină înștiințare au avut
pentru părțile Schithiii și a altor părți a
crivățului,
vréme ce dzice că isvoarăle Dunării (carea
ellinésțe să chiamă Istros) de unde să să fie
începând nu să pot ști, precum nici a Nilului

nu
să știu; pentru acéia și pentru Schithia și despărțirile-i multe turburate și amestecate pomenéște.

Așijderea Thuchidid, carile după Irodot cartea Istoriii sale au început a scrie, nu mai curat decât Irodot scrie, toată nevoința lui pentru
lucrurile ellinești puind. După acéia cu cursul vremilor acélea de la scriitorii mai denainte fără
nici o bună rânduială amestecate și zămenite era, alțiilor următoricumeșterșug
gheometricesc la orânduială a le pune și părțile
lumii cu hireșe hotară a însămna și neamurile a
lumii lăcuitoare cu ale sale nume a le numi și după împărății și crăii a le osăbi și a le vesti au
început.

Întăi dară gheografi, adecă de pământ scriitori, au fost Stravon, carile au trăit ș-au scris
pre vremile lui Tiverie împărat cu 26 ani mai

pre
urmă de nașterea Domnului Hristos; și mai
denainte de acesta Dionisie Periighit, carile au
trăit pre vrémea lui Avgust Chesar cu 4 ani după
Hristos. Acestora au urmat Clavdie Ptolomei pre
la împărățiia lui Traian și a lui Adrian cu 147 de
ani după Mântuitoriul lumii Hristos. Fost-au și
din latini vechi scriitori a pământului Pomponie
Mela, ș-au trăit după Hristos 47 ani; iară după
acesta au scris Plinie, în anul după Hristos 80;
iară după acesta Solin și alții mulți (pre a căror
nume aicea a pomeni lungŭ ar fi fost), carii
hotarăle a Schithii într-acesta chip li-au
însămnat.

Dintr-acestor pomeniți gheografi scrisori,
hotarăle a toată Schithia sau tătărâmea să

însămneadză, capul hotarului puind de la apa Tanais (acesta-i Donul) unde să varsă în Balta Meotis (aceasta-i marea Azacului) și de acolo purcegând spre Răzsărit și ocolind marginile a
Euxinului (aceasta-i Marea Neagră) cuprinde cerchejii, abazalile, mengrelii, ghiurgăii, de unde iarăși spre Răzsărit să întinde pe lângă munții ce să chiamă Cavucasul (carii despart tătărâmea din Persiia) și lovéște hotarăle Indiii
despre partea Crivățului și așé merge pănă în ocheanul Răzsăritului. De acolo purcéde pe marginea ocheianului întorcându-să spre Crivăț
și încungiură pe din dosul Hinii, Chitaiului, Sibirului (căruia ellinii în dzicea Tataria adevărată) și toată lungă și lată partea céia care
acmu iaste supt oblastia împărățiii Mosculuі. De
ciia întorcându-să spre Apus pre după vestită cetatea și scala Arhanghelului, mérge tot pe malul ocheianului pănă unde din ocheian să varsă marea care să chiamă Baltică. Apoi de acolo ia spre Amiadzidzi, cuprindzând în sine

toate țărâle câte rămân spre Răzsărit și agiunge
pe după dosul crăiii leșești în munții ce să
chiamă Carpatichi sau Sarmatichii, cu carii, în
gios lăsându-să, cuprinde Transilvania (sau
cum noi îi dzicem Ardialul) și dă tocma în apa
Patissos (aceasta-i Tisa), unde să împreună cu
Dunărea. Iară din Gura Patissului să întoarce

pre cursul Dunării iarăși spre Răzsărit, până
unde dă în Marea Neagră la Istropolis (aceasta-i
Chiliia, acestași și cu alte nume mai pre urmă s-
au chemat Licostomon, ce va să dzică Gura
Lupului); de la Chiliia mérge până tréce peste
apele Tiras (Nistrul), Voristhenis (Niprul) și să
închéie la capul hotarului în Don.

Într-această dară lățime și lărgime de
pământ, macar că multe neamuri de limbi
deosăbite au fost, însă toate tot cu un nume de
obște: schithii să chema și în Schithia să

cuprindea, a cărora nume a tuturor aicea de
vom sta a număra, altă istorie mai multă și mai
lungă decât aceasta ar trebui să scriem; ce
îndemnând pre cititoriul nostru ca să nu să
ostenească sau să să zăbăvască și în foile
altora, noi aicea numai în țărâle în Schithia céle
mai mari și neamurile céle mai vestite îi vom
pomeni, așé părându-ni-să că mai pre lesne va
putea cunoaște că și Dachia (pentru carea
cuvântul nostru iaste) și dachii tot în Schithia au
fost și schithi carii pre acélé vremi au ținut-o s-
au numit.

dată de la hotarăle Indiii înainte ne
vine Schithia asiatică, în carea să cuprind
împărățiile și neamurile: Sarmathia asiatică,
Ghitaiul dinlontru și din afara muntelui Emmaus,
Serica, Sogdiana, tătărâmea pustie, Ciagatai,
Întăiași

Turchistanul, tătărâmea véche; aceasta-i după

socoteala a mulți învățați Ungu și Mongul, carile
să fie Gog și Magog, și dintr-aceștia să fie
ijdărât neamurile tătărești, și pentru aceasta
pricină, vechii gheografi grecești au numit-o
véche, adecă ca [și] cum ca o maică ar fi plodit
și născut pre alte pre toate, iară acmu cu mai
vestit nume să chiamă Hina.

Așijderea în tătărâmea asiatică iaste
Kazanul, Azdrahanul și Sibirul cu alalte
nenumărate țări și neamuri, iară în tătărâmea
evropască sint Tavrica Hersonesus (carea
acmu să dzice Crâmul), Sarmația evropască, în
carea să cuprinde amândoaă țărâle leșești,
adecă cea mare și cea mică, Liftanie, Rusia
albă și cea neagră, Volynia, Podelasia,
Mazovia, Livonia, Samoghitia, Prusia, Carsuvia
și toată țara moschicească și căzăcească; și să
închide hotarul, precum am dzis, cu munții
Carpatici carii despre Răzsărit au Dachiia, în
carea acmu să cuprinde Moldova, Munteniia,
Ardialul și o parte de Ungaria.

Însă pre vremile celor vechi gheografi, de

la
apa Donului pănă la hotarele Dachiii fost-au și
alte neamuri, pentru carii Dionisie Periighitis
poménește: τοϋ μέν προς βορέην τετανυσμένα
φυλα νέμονται Πολλα, μάλ ἐξείης Μαιώτιΰος ές
στόμα λίμνης, Γερμανοί Σαρμάταί τέ Γέται ὐ' αμα

βαστάρναι τέ, adecă: Despre partea (a Mării
Négre) spre Crivăț să întind cu lăcașul multe
neamuri foarte unile după alalte stând, pănă la
Meotis, la gura bălții: ghermanii, sarmatii, ghetii,
împreună și bastarnii; apoi dzice: Δακών τέ
άπετος αία καί άλκήεντες άλανοί, adecă: și a
dachilor nemăsurat pământ și vitéjii alani.

Așé dară s-au arătat precum Dachia între
hotarăle Schithiii să cuprinde și dachii carii pre
dânsa au lăcuit tot din rodul și neamul tătăresc

au fost.

Capul II

Pentru cèle vechi a Dachiii hotare

De vréme ce țărâle a stăpânirii Moldovii,
gheografii și împreună cu istoricii, precum cei
mai vechi așé cești mai noi toți, cu socoteala de
obște ca pre o adevărată a Dachiii parte o
cunosc, și vrând noi ca cu tot de-adinsul cărțile
a tutoror scriitorilor, carile la mâna noastră a vini
s-au tâmplat, scuturând, adeverința istoriii
noastre nu din pâreaie abătute, ce din singurele
izvoarăle și fântânile ei céle dinceput să
scoatem, nu fără cale a fi am socotit întâi pentru

céle vechi a Dachii hotară (în carile, precum dzisăm, și Moldova noastră să cuprinde) cât de pre scurt oarece să dzicem și ales, precum de la a tuturor vacurilor gheografi să șiruiaște, să o hotărâm.

Cea dintăi dară și de obște a tuturor socoteală iaste precum țara Dachiii să fie stând pre malurile Dunării, carile sint despre partea Crivățului și de la Marea Neagră spre Apus și spre Ghermanie hotarăle să-și fie întins.

Aceștii sententții, precum ellini așé latini, câțiva avtori a avea putem; însă lucru așè de chiar și fără prepus, multe a multora mărturii a aduce, sămn nu mai de pofta laudei a fi părindu-ni-să și pentru ca de cleveta affectațiii a scăpa să putem, din cei mulți câțiva numai și mai de credință, pentru dovada cuvântului, aicea pre scurt îi vom aduce.

Din carii întăi dară înainte ne iase Stravon,

om ellin și dintre toți gheografii mai vechiu (căci
supt vremile lui Avgust Chesar au trăit), a căruia
cuvinte în limba lui pentru Dachia și pentru
dachi, precum li-au dzis, așé le vom scrie:
Γέγονε (dzice) δε καί άλλος τής χώρας μερισμός
συμμένων έκ παλαιού, τούς μετά γάρ Δακούς
προσαγορέυουσι, τούς δέ Γέτας. Γέτας μεν τούς
προς τον Πόντον κεκλιμένους, και προς τήν έω,
Δακούς δέ, τούς είς τάναντία προς[την]
Γερμανίαν, καί τας του Ιστρου πηγάς. Ce va să
dzică: „făcutu-s-au și altă împărțală aceii țări,
încă de demult însămnând, deci pre unii îi
chema dachi, iar pre alții gheti; și gheti dzicea
celor ce să abătea spre Marea Neagră și spre

Răzsărit; iară dachi celor dimpotriva acestora
spre Ghermania și spre izvoarăle Dunării."

Cu Stravon într-o socoteală iaste Dionisie

Periighitul carile sau tot într-un vac cu Stravon
sau după puțin mai pre urmă decât dânsul,
părțile acéstea cutreierând, au scris stihurile de
carile în Capul trecut am pomenit așé. Despre
parte aceștiia (adică a Mării Négre) spre Crivăț
să întind cu lăcașul niamuri multe, unile după
alalte stând, pănă la gura bălții Meotis:
ghermanii, sarmații, ghetii, împerună și bastarnii
și a dachilor nenumărat pământ și vitéjii alani.
Ca acestéași citéște la Plinie, Cartea 4, Cap. 12.

Însă trebuie a ști că mai denainte de vremile
lui Avgust Chesar, din gheografii pomeniți,
carile să fie fost hotarăle Dachiii cu adevărat nu
să pot ști, pentru căci, pe atuncé mai de obște
să véde să fie fost numele ghetilor și a Ghetiii,
decât a dachilor și a Dachiii.

Și marginile Ghetiii nu numai cu Dunărea să
hotărâia ce încă și peste Dunăre trecând toate
Misiia cuprindea, împotriva a cărora cu 132 ani
mai denainte de naștirea Domnului Hristos
(precum mărturisésțe Hronologhia lui Calviz și
Onufrie, la același an) mărgând Valerie, sau,
precum vor unii, Fulvie Flaccus, întăi cu războiu
la Sardiia (carea iaste acmu Sofiia) i-au biruit,

apoi cu dânșii pace s-au aședzat, precum și din
stihurile lui Ovidie poeticul, carile scrie pentru
Pont, ne putem adeveri, pre carile caută-le la
Capul ce urmadză. Iară Sardiia sau Sofiia,
carea pre vremile mai de mijloc scaunul crăiii
bulgărești au fost, precum să fie fost făcută întâi
de sardi și mai apoi de dachi mărturisește Ioan
Bonfin, Decada 3, cartea 5. Acestor vechi

gheografi minte urmadză cești mai noi de carii
caută la gheografia lui Gloverie, Capul de
Dachiia și la Leunclavie și pomenitul Bonfin,
istoricii a cărora cuvinte pre larg înainte le vii
videa.

Așé dară de situația, adică de punerea
locului Dachiii, precum de la Marea Niagră
(precum dzisem) pre marginile Dunării, despre
Crivăț, spre Ghermaniia, și spre izvoarăle
Dunării s-au fost întindzind, nici un prepus nu
rămâne; însă în lat și în lung, carile să fie fost
peste tot a hotarălor obârșii, la scriitori câtăva
neatocmire aflăm. Însă această a lor netocmală
nu socotim de aiurea să fie purcegând, fără
numai căci unii dintre cești mai noi scriitori,
mintea celor mai vechi a atinge poate fi
neputând, într-alt chip au socotit decât cum ei
au vrut; căci unde Stravon și Dionisie la locurile

acmu pomenite dzic precum spre Răsărit pănă
la balta Meotis, iară despre Apus pănă la
Ghermanie, spre izvoarele Dunării, să să fie

întindzind, cești mai noi într-un chip de
îndrăznială nesocotită vor să-i scoață
menciunoși, socotind că dachii niciodată să nu
să fie întins pe Dunăre în sus mai mult decât
pănă unde dă Tisa în Dunăre.

Ce pare-ne-să foarte greșită a acestor noi și
neclătită a celor vechi greci scriitori socoteală
să rămâie ca pricină căci acei vechi cu cești noi
să văd a nu să tocmi nu iaste necunoștința a
celor vechi, ce prin vacuri mutările hotarălor,
carile de multe ori s-au mutat din locurile lor,
unile mai lățindu-să iară altele mai strângându-
să, precum și din hotarăle Germaniii (a căriia
nume pre cești mai tineri în greșală i-au dus)
putem cunoaște că pre vremile carile Stravon și
Dionisie au scris, despre parte[a] Dunării au fost

și altă țară tot supt hotarăle Ghermaniii cuprinsă
și pentru acéia tot cu un nume numită. Iară carea să fie fost acea Ghermanie, Procopie Chesarineanul,încarte[a] De războiul vandalilor, curat ne arată unde dzice: Velisarie să trăgea din țara Ghermaniii, carea iaste între Thrachia și între Illirie.

Iară carea au fost odată Illiria, Zonora, istoric grec ne-o arată, Carte[a] 1, Cap. 12: „Illiriii, dzice, mai pre urmă și alte locuri s-au adaos și numele ei și altor țări s-au dat; căci ea, fiind despre uscatul carile pe deasupra Machedoniii

să întinde, acmu și de Thrachia printră Munții Imului și a Rodopilor tréce (acește-s Munții Cenghii, carii de la Filippolis trec spre Marea Albă, cărora turcii le dzic Despot iamlasi; și iarăși de acolo să întorc spre Marea Niagră, preste carii tréce drumul din Moldova și din

Țara
Muntenească mergând spre Țarigrad), iaste
dară pusă (dzice Zonora) Illiria în mijlocul
acestor munți și între apa Dunării și până la
Marea Niagră să întinde, iară pre une locuri
încă
și peste Dunăre covârșéște”
Dintr-acéste dară a cestor de credință
autori
fără prepus putem cunoaște că Ghermaniia,
spre carea dzic Stravon și Dionisie că s-au
fost
întindzind Dachiia, n-au înțeles ei
Ghermaniia
precum astădzi se hotărésțe, ce Ghermaniia
carea atuncea au fost între Thrachiia și
Illiriia,
iară ce dzic aceiiași scriitori că s-au fost
întindzind spre izvoarăle Dunării, trebuie să
înțălégem nu că doară păna la fântânile ei s-
au
fost lungind, ce căci spre fântânile ei, și
precum
dzicem noi, în susul apei pre margini s-au
fost
întindzind; ce din bătrâni dară hotarăle

aşé aflăm. Acmu să vinim să videm cum o hotărăsc şi cești mai tineri.

Dintre acești mai de curând, în mânule tuturor să poartă Gheografiia lui Gloverie, carea mai ştiută fiind decât de la noi a să arăta ar

trebui, lăsăm pre cititori să caute la Capul de Dachia 18, zaceala 2: i proci, şi la Cartea 4, pentru Tartaria, Cap. 17, unde dzice: tot locul acesta (adecă a Schithii) cu multe féluiri de niamuri să desparte, din carii (deosăbi de troglodite) mai vestiți sint dachii, a căror loc acmu îl țin moldovénii, munténii, ardélenii şi o parte de unguréni, carii sint între Tisa şi între Ardial.

Ce iarăşi pentru mai ales hotarăle ei să arătăm, vom aduce pre Bonfin, carile fiind de naştire ungur şi iscusit scriitoriu, prin însămnate locuri, munți şi ape o hotărêşte. ”După iazighi, dzice, Decada 1, Cap. 1, alăturea cu Dunărea Dachia urmadză (iară țara iazighilor precum

să
fie fost din apa Tisei până la Buda, la locul său
vom arăta), carea între Tisa, între Prut și între
Nistru lățindu-să, din dosul Sarmațiii Buhul o
desparte, în capătul al căriia iaste Marmarusia
(căriia noi îi dzicem țara Maramorășului) între
Munții Carpatici așédzată, de unde să încep
izvoarăle Tisii". Și acoloși, puțin mai gios, dzice:
„peste Munții Carpatici (acestora le dzicem noi:
munții ungurești), țara carea până la obârșiia
Dachiii și până la apa Axiacului să întinde,
acmu Ardialul să cheamă".

Cu Bonfin într-o socoteală iaste Leunclavie, î n Pantecte, Cap. 71, însă mai pre scurt

hotarăle-i desparte țărâle acmu știute însămnându-i: „Dachia, dzice, odată să chema prea lat olatul carile cuprinde Transilvania cu amândoaă Valahiile, dintre carile una Valahie Mare, iară alta Valahie Mică să chiamă; cea

Mare spre Marea Niagră să întinde și Moldova
alor noștri să chiamă, iară cea Mică pre malul Dunării să trage și mai mult cu Ardealul să alătură.”

Din pomeniții dară scriitori curat Dachia toată
hotărându-să, céle ale ei de mult hotară să cunosc precum au fost: de la începăturile Tisei
din Țara Maramorășului până unde dă Tisa în Dunăre, și din gura Tisei pe Dunăre spre Răzsărit până în gura Nistrului, și de acolo luând pe apa Buhului spre Miadzănoapte să întorcea spre Apus până în apa Axiacului și până în Munții Carpatici, carii despart hotarul
leșesc de cel al Ardialului.

Capul III

Pentru vechi numele țărâlor carile de demult în Dachia să cuprindea

Mai denainte pănă a nu întra Dachia supt stpânirea romanilor, adică pănă la împărățiia lui Ulpie Traian, în câte țări sau provinții să să fie fost împărțit Dachia foarte greu iaste a să desluși; căci precum de hotarăle peste tot, așé olaturile carile într-acéle hotară să să fie cuprins, nici un scrietoriu de cei vechi, pre carii noi a-i citi ni s-au tâmplat, aiave nu scriu, că precum în Capul trecut am însămnat, când Gheții era mai de obște și de mai lat nume

decât Dachia, atuncea să véde că nu numai
pănă la Nistru și pănă la Buh spre Răzsărit, nici
pănă la Tisa numai și pănă la Axiachis spre
Apus și spre Miadzănoapte, nici numai cu
malurile Dunării spre Amiadzidzi să hotărâia, ce
încă și peste Nistru pănă la Meotis (aceasta-i
balta Azacului) și peste Dunăre pănă la Illiriia;
iară peste Tisa, pre Dunăre în sus pănă la
Buda, s-au fost întindzind; pentru acéia și mai
multe țări au fost cuprindzind, precum în céle
vechi gheografii videm pusă Ghetiia peste
Dunăre pănă în Munții Cénghii agiungând și pre
îmbe malurile Dunării stând.

Așijderea gheografii carii au dat loc Ghetiii și
Dachiii peste Dunăre, precum mai sus am
arătat, pănă la Sardiia (carea supt împărăției
Țarigradului Sofiia, iară supt crăiia bulgărească
Triadița mai pre urmă s-au chemat), iară carii
spre Buda au mai lungit-o din cei vechi a afla n-

am putut, fără numai pe unul din cei mai noi,
anume Sambuție, carile, Buda, dzice, carea mai
pre urmă au fost țara iazighilor, mai denainte au
fost a celor vechi dachi slobodzie.
Pentru acéia și țara acéia, adică de la Tisa

pănă la Buda la scriitorii cei mai proaspeți a
grecilor, Pano-Dachiia, adecă Dachiia de Sus,
să află; ori cum ar fi, precum în toată Dachiia
multe țări să să fie cuprins, cuvântul carile
Dionisie dzice:Δακών ἲ'άσπετος άια a dachilor
nemăsurat pământ, aiave arată; cu care cuvânt,
precum a noastră părére iaste, Dionisie toate
țărâle a tuturor neamurilor ghetești (din carii și
dachii să să fie tras, Iustin istoricul, luând din
Trogos, mărturisésțe) va să cuprindză. Și mai
vârtos acesta așé precum dzicem trebuie a să
înțălége, căci scriitorii greci, carii mai denainte
de vremile lui Traian au scris, pre gheti și pre
dachi, uneori deosăbiți, iară alteori tot de

unii și
tot un neam să fie fost pomenesc, precum puțin
mai gios mai ales să va videa.
Așijderea veri ghetii ar fi, veri dachii, carii cu
multe vremi mai denainte de Avgust Chesar
peste Dunăre amândoaă Mesiile să fie ținut, nu
numai cea de obște a romanilor istorie, ce încă
și Ovidie poeticul mărturisește, a căruia
cuvinte în Capul ce urmadză după acesta le vei
citi.
Într-acesta dară tract a tot trupului Dachiii
multe năroade la istorici să pomenesc lăcuitori,
așé în multe țări, să să fie fost: despărțit putem
socoti; însă noi pre céle mai mici țări carele ca
niște ținuturi le socotim a Dachiii, cu condeiul

trecând, lăsăm să cerce cititoriul nostru la

Bonfin, carile toate năroadele în Dachia de demult lăcuitoare, pre anume le dzice precum au fost, thravrichii, chistovochii și supt aceștia predanisăi, rastaschénii cavcorénii, potulasanii, saldénii, craghizii, vieffii, iazighii, ghepidii și altele multe, de carile caută la pomenitul scriitoriu, Decada 1, Cap. 1.

Iară céle mai sus numite și mai late țări ale Dachiii din pomeniții scriitori să văd să fie fost țara de la Meotis pănă în Nipru, carea acmu să scrie tătărâmea mică, pre dinafara Crâmului; țara bastarnilor, carea au fost din Nipru și peste Nistru pănă în Prut, a căriia parte și Basarabiia iaste, carea acmu cu nume tătăresc să chiamă Bugiac, adecă unghiu; căci din Prut pănă în Nistru, unde de la Cetatea Albă în Marea Neagră dă, să trage mult înainte pământul și făcând unghiu ascuțit, așé unghiu au numit-o.

Despre uscat mai înlontru au fost țara între Buh și între Nistru, pre care loc stă acmu

Ocraina sau Podoliia leșască. Din Buh pănă peste Nistru și pre la obârșiile Prutului pănă în munții Carpatici au fost țara carea acmu cuprinde cu o parte de Rusiia toată Pocutiia.

Așé despre Apus au fost având țara carea acmu îi dzicem Ardealul; iară din Nistru pănă în Munții Carpatici și pănă la Poarta de Fier au fost

cuprindzind țările amânduror Vlahiilor, iară de la Poarta de Fier pănă în Tisa au fost țara unde acmu iaste olatul Temișvarului, iară din Tisa pănă la Buda au fost țara carea mai pre urmă au stătut o parte de țara ungurească cea mare.

Așijdere peste Dunăre despre Amiadzădzi au fost luând în sine amândoaă țărâle Misiii, carile acmu cu nume turcesc să chiamă Dobrugea și Deliorman, cu o parte de țara sirbască, trecând și peste munții Emului pănă la Illiriia.

Iară ales pentru năroadele carile încă și mai

denainte de vinirea dachilor au fost lăcuind în
Dachia, din cea véche a Dachiii gheografie și
de la Iohan Bon, în Gloverie, cartea 1, De
Dachiia, cunoaștem așé să fie fost despărțite:
de la apa Oltului în sus spre Dunăre și între
munții spre țara ungurească să fie lăcuit
prindavizii, alvochénii, saldénii, tirvinghii, vurii și
chinghii.

De la Olt spre Prut au trăit piefighii, coténii,
taifalii (de acești taifali, după cum Irodot de
dânșii pomenéște, aflăm să fie lăcuit de la
Dunăre în sus pe apa Ierasus, adică Prutul,
tocma pe unde iaste acmu Fălciiul, Lăpușna și
Orheiul, carea niam dzice să fie fost cu multul
mai vrăjmaș și mai viteaz decât altele).

Așijderea au mai fost cachinii și chistovochii,
carii era între Nistru spre Buh. Iară în Ardial să
fie ținut cacoianii, vuridénii, fievii, ratachénii și
tavrischii. Pe acéste niamuri pe pământul

Dachiii lăcuitori mai pre urmă viind ghetii și gonindu-i s-au aședzat ei pre locurile lor. Iară de la Prut pănă în Nistru au fost lăcuitori tiraghetii, adecă ghetii nistréni, și apirii și mai gios, spre marginea Mării Négre, vastarnii, pre unde iaste acmu Bugiacul, care țară s-au chemat și Bassarabia. Iară de la Nistru și pănă în Buh au fost stăpânind carpianii, callipidii, istrachiii, axiachii și iazighidii, carii s-au fost poreclind eniocaldii.

Acéstea dară au fost toate țărâle și năroadele carele au stătut pre locurile Dachiii și mai denainte și după ce au cădzut ea supt stăpânirea romanilor.

Iară după ce cu vitejiia lui Ulpie Traian fură dachii biruiți și de prin toate locurile acéstea izgoniți (precum înainte pre larg să va arăta), romanii mai strâmptând hotarăle ei, toată Dachiia în trei țări au despărțit-o și de ciia numai pre acéstea cu numele Dachiii numind, pre

altele cu numele sale céle mai vechi să să numească li-au lăsat; cum dară să să fie chemat acéle țări, carele de supt numele Dachiii li-au scos romanii, caută înainte că le vii afla. Iară

acéle trii părți cu deosăbite nume, de pe pusătura locului de iznoavă li-au numit, adecă măluroasă, muntoasă și din mijloc.

Deci cea măluroasă (precum Ortelie în cea veche a Dachiii gheografie arăta) au fost începând din Tisa și s-au fost trăgând pe lângă malul Dunării (de pre carii și numele au luat) pănă unde dă apa Oltului în Dunăre; care loc cuprinde acmu olatul Timișvarului cu mai giumătate de Țara Muntenească; în scurt atâta țară cuprindea Dachiia măluroasă cât, la anul trecut, la pacea între nemți și între turci la Pazaroviț făcută, au luat chesariul de la sultanul turcesc. Iară de céia patre peste Tisa, între Dunăre și între Tisa, stă năroadele iazighii (carii

și metanastii să chiamă) și carpodachii. Iară cea
muntoasă a Dachiii parte au fost purcegând la
apa Oltului între munții (carii la cești mai
proaspeți grecești istorici să chiamă brasovénii)
și între Dunăre pănă peste Prut și pănă la
Nistru, adică alaltă parte a Țării Muntenești,
împreună cu toată Moldova și cu Bassarabiia în
sine luând. Iară cea din mijloc (carea mai
denainte s-au fost chemând Ghepidia) Dachie
iaste țara Ardialului, pre carea pentru acéia au
numit-o Mediterranea, adecă din mijlocul
pământului, căci depărtată de Dunăre fiind, cu
Munții Carpatici ca cu o coroană sau cu un brâu
să încinge.

Așé dară din céa veche a Dachiii hotărâre
(precât adecă romanii la împărăției sa o au
adaos) curat să înțelége să fie cuprins atâta loc

cât astădzi ține olatul Temișvarului din toată
țara unguriască cu Ardialul și Țara
Muntenească și Moldova împreună cu Bugiacul.

Și cu atâta pentru țărâle céle vechi a Dachiii,
precât propozitului nostru destul a fi socotind,
mai mult nu vom lungi. Iară cititoriul, de va vrea
încă a să mai îndestuli, cérce la Iornand, la
Gloverie, la Bonfin și Ortelie, carii foarte cu de-
adins pentru Dachia, pentru țărâle și pentru
năroadele ei céle vechi, au scris.

Capul IV

Pentru numele dachilor și de începătura lor

De vréme ce precum din cei vechi așé din
cești mai noi scriitori țărâle și hotarăle Dachiii,
precum au fost stând în vremile vechi, precât
într-a noastră putință au fost li-am arătat, de ciia
înainte nu fără triabă a fi socotim de ne vom
sfătui iarăși cu acéiași scriitori de la dânșii să
ne înștiințăm și pentru hireș numele dachilor și
pentru începătura niamului lor, adecă din cine și
de pre ce locuri ieșind au vinit ș-au stăpânit
aceste locuri de carile mai sus am pomenit.

Precum dară pentru hotarăle Dachiii, așé

pentru numele și niamul dachilor nu puțină

tulburare între scriitori videm a să face. Căci unii, ghetii, dachii tot un niam și tot un nume vor să fie, iară alții și în niam și în nume vor să-i deosăbască.

Deci din carii țin socoteala cea dintăi, mai de frunte iaste Stravon și Dionisie Periighitul, amândoi vechi gheografi. Ce a lui Dionisie câtă i-au fost părérea pentru dachi deplin o am pomenit la Cap. 1. Așijderea o parte de a lui Stravon acoloși pomenind, aicea deplin o vom poftori-o; carile după ce dzice, la locul pomenit, precum ghetii stau pre Marea Niagră, iară dachii spre izvoarăle Dunării, apoi adaoge și aceasta:

Οϋς οίμαι Δάους καλεϊσθαι τὸ παλαιόν, ἀφ᾽ ου και παρά τοίς Αττικοίς έπεπόλασε, τα τών οίκετών όνόματα. Adecă, socotesc că

>pre<
aceștea mai denainte dai să să fie chemat, și unde și athinénii s-au obiciuit (de pre numele ținărâlor) a-și chema robii. Cuvintele lui Stravon
tâlcuind Eustafie[6] adaoge: Παῤ άττικοίς τέ τά
τών οίκετών όνόματα Δάοι, και Γέται. Adecă: la
ahtinéni era numele robilor dai și gheti, cu carea
va să însămnédze precum alt nume a fost a dailor (carii dachii sint) și altul a ghetilor.

Socotélii aceștiia împotrivnici sint Dion și Plinie. Deci întăi Dion, Cartea 1, Cap. 67:

„Dachi, dzice, eu număsc pre aciia carii și ei pre
sine singuri să număsc, și romanii aș-i chiamă,

măcar că nu știu că unii din greci ghetii le dzic”.

Iară Plinie, Cartea 4, Cap. 12, încă mai deșchidzind cuvântul dzice: „Pre ghetii carii au
lăcuit de la Dunăre spre câmp pre aciia

romanii
dachi i-au numit”; acestora uimindu-i-să Zonora
și lui Zonora Avrelie, dzic: „țara, carea au fost a
ghetilor, după acéia Dachiia s-au chemat”.
Însă Iustin istoricul de la Trog luând
amestecate a pomeniților socotéle, foarte pre
lesne le tocmește, unde dzice la Cartea 31: „și
dachii din sămințiia ghetilor sint, carii cu domnul
lor Barabista (acest domn dzic cești mai noi
scriitori precum să fie fost cel din[tăi] a dachilor
stăpânitoriu) împotriva bastarnilor (carii între
Prut și între Nistru și pănă la Buh lăcuia),
războiu având, și pentru căci în bătaie să
arătasă mai léneși decât ar fi trebuit, ca în loc de
pedeapsă să le fie, li-au poruncit domnul lor,
când să vor culca să doarmă să-și puie în
așternut picioarele unde-și punea capetele”.
Această a lui Iustin socoteală deschis ne dă să
înțălégem precum ghetii cu domnul lor
Barabista, mai denainte de ce a vini asupra

bastarnilor și pănă a nu cuprinde locurile Dachiii să fie fost tot dintr-o semenție cu alalți gheti.

Iară precum multe să fie fost niamurile, sau precum prostéște li-am dzice: oardele ghetilor,

din cuvântul lui Plinie putém înțelége, carile dzice: „De la Dunăre și spre câmpi, toate niamurile ghetilor lăcuiesc, carile măcar că în deosăbite locuri și hotară lăcuia între sine despărțite, însă tot o săminție și tot un nume să fie avut”.

Iară după ce gheții, precum dzisăm, gonind pe bastarni, mai apoi și pre heruli, precum mai înainte vei videa, și au cuprins toată Dachiia, de ciia de pe numele locului ș-au schimbat și ei numele, adică carii ghetii au început în Dachiia a lăcui, aciia s-au numit și dachi. Socotélii noastre agiutorésțe Isidor, Cartea 14, Cap. 14, și Ethicul, în Hotărâre[a] Evropii, carii dzic:

„Gotthia (adecă Ghetiia) mai pre urmă s-au chemat Dachia și ghotthii (adecă ghetii) dachi”.

Așijderea la Stavon, carile aceștii socotéle macar că împotrivnic să véde a fi, însă iarăși el dzice, precum ghetii și dachii ōμόγλοττους, „tot de o limbă”, să fie fost, precum noi am dzice acmu că rusii cu căzacii tot o limbă au, măcar că cu locurile și cu numele lor despărțiți sint.

Așé dară ghetii carii au întrat în Dachiia, de pe loc numele luând, s-au numit mai pre urmă dachi, iară carii au rămas tot pe locurile lor céle dintâi, adecă pe denafara Dachiii, pre aciia i-au numit romanii tot gheti.

După a ghetilor vechime, precum mai

proaspăt nume să fie a dachilor, dovadă ne iaste cea de obște a romanilor istorie, carea cu multe vremi mai denainte de Avgust Chesari, de

războaiele romanilor cu a ghetilor pomenind,
nicicum macar de nume de dac nu pomenéște.
Așé Ovidie poeticul, carile pre vremea lui
Avgust au trăit și așéși de Avgust au fost trimis
în izgnanie la cetate Tomus (carea socotim să fie fost unde iaste acmu Cetate Albă), unde și cartea o numește Pont adecă Marea Niagră, scriind au trimis-o la Roma la un senator, ce-l chema Grețin, carile să trăgea din véche familia
Flachilor, în care așé pomenéște:

„Praefuit his, Graecine, locis modo Flaccus, et illo
Ripa ferox Istri sub duce tuta fuit.
Hic tenuit Myssas gentes in pace fideli:
Hic arcu fisos terruit ense Gettas.”

Adecă:

„Stăpânit-au pre aceste locuri, o, Greține, odânăoară Flac; și
Supt hătmăniia lui malurile Dunării fără grijă au
fost.
Acesta în pace credincioasă au țînut pe massagheti.

Acesta cu sabiia au îngrozit pe gheti, carii în arce se bizuia.”

Iară hatmanul acela Flac (pre carile Eneas Silvie îl numéște Fulvius Flaccus), precum am și mai arătat din Calviz și din Onufrie, au fost hatman, cum dzicea atuncea romanii consul, cu 132 ani mai denainte de nașterea Domnului Hristos.

Așé dară, fără prepus rămâne să înțălégem precum vrémea și furtuna (carile ce lasă în lume nestrămutat?) numele a unii părți din neamurile ghetilor să fie mutat, și din gheti dachi să-i fie chemat; iară amintrilea tot dintr-o seminție și tot dintr-o începătură să fie.

Așijderea pentru oarece deosăbire a numirilor carile la scriitorii cei grecești aflăm: Δάκους și Δάους, dachi și dai citim, vreo îndoință a pune nu trebuie, căci obiciuită iaste

limba elliniască a muta pe: cus în os și pe chi în
i; și precum Γραικοί, Γράοι și Γραικούς, Γραίους,
așé Δάκος au mutat Δάος și Δάκοι în Δάοι, i
proci.

Ce pentru ca tot prepusul socotélii noastre să
rădicăm, aduce-vom la mijloc pre Bonfin, carile,
în lat și în lung de numele și de niamul aceștii
săminții scriind, a tuturor scriitorilor păreri într-un
loc le adună și le curățéște, carile sint acéstea:
„Dachii, dzice (Decada 1, Cap. 1) și daii tot
aceiași sint, dintr-o seminție cu ghetii, cărora și

limba tot una le iaste”; și puțin mai gios,
aceastași întărind, dzice: „precum dachii daii
sint, céle vechi a lor orașe încă mărturisăsc a
cărora nume mai multe în dava să sfârșesc,
precumu-i Comidava, Serghidava, Deținava,
Marțidava, ca cum ai dzice Dava lui Maroco,

a
lui Serghie, a lui Deție, a lui Comi”, i proci. „Însă
ghetii grecilor au fost mai cunoscuți, căci și mai
adése peste îmbe malurile Dunării trecea, și nici
cu mesii, nici cu thrachii să amesteca”. Încă și
mai cu de-adins vom cunoaște mintea lui
Bonfin, vom afla că nu numai ghetii dachii și
daii, ce încă și gotthii, visegotthii și ostrogotthii
și alte câteva oarde de a lor, tot o semințe să fie
fost de vréme ce la acéiași decadă, în fața
dintăi, dzice: „Ostrogotthii, ravarichii, vinovilethii,
svetidii, coghénii, oameni înalți la stat au fost,
din carii daii sau davii au ieșit. Aceștia gonind
pre heruli de pre locurile sale, de ciia dachi s-au
numit.”

Pentru numele dară dachilor așé, iară

pentru
a niamului începătură iarăși la aceiași
scriitori
uitându-ne să ascultăm ce dzic. Câți istorici și
gheografi din cești mai noi s-au silit să
culiagă
socotélele celor mai vechi pentru acéste
neamuri, precum proastei noastre minți să
pare,
cu lungi și împletecite voroave mai mult au
întunecat decât ar fi luminat știința aceștii
povesti. Pentru carea cititoriul de va vrea mai

bine să să încredințédze de cuvântul nostru,
citească, rogu-l, cartea lui Mathei Pretorie,
pre
carea o numéște Lumea gothilor, la carile mai
mulți de sute de istorici să pomenesc; însă ce
ar
fi fost până mai pre urmă cea aleasă socotială
a
lor, nedejduiesc că nu va putea înțelége.
Pentru
carea lucru noi, și cu noi alții mai denainte,
socotim că mai curat și mai cu credință decât
Bonfin socotélele celor vechi altul să nu fie

cules, ale altora într-o parte lăsind, cuvintele lui
precum sint, nemutate, la mijloc le punem.
„După ce (dzice: Decada 1, Carte[a] 2) au
ieșit gotthii cu hatmanul său Filomiris de la
Scandinaviia, s-au cuborât la balta Meotidii și s-
au aședzat după acéia pre marginile Mării
Negre. Nu după multă vréme urându-li-să și
acolo au purces cu hatmanul lor Zamolxis
(carile au fost nu neînvățat filosof) și au vinit în
Dachiia". (Socotește aicea că pănă a nu vini
gotthii într-însa, țara aceasta Dachiia s-au fost
chemând; de pre carea, precum noi mai sus am
pomenit, ghetii carii s-au aședzat într-însa s-au
numit dachi.) De ciia din Dachiia (trecând peste
Dunăre) au năbușit în Misia și au agiuns pănă
la Thrachiia.
Această povéste o aduce Bonfin din
Iornandis, carile, om de niam gotth fiind, pre larg

au scris de lucrurile și de începătura gotthilor;

însă precum dachii să nu fie dintr-acești gotthi,
cum Bonfin, așé alalți vechi istorici mărturisesc,
a cărora cuvinte iarăși Bonfin frumos le
alăturiadză și, vrând ca să despleteciască
voroava, întăi aduce la mijloc împletecetura,
apoi și o descâlcéște. Împletecitura dară iaste
aceasta: „Dzic precum gotthi și ghetii tot una să
fie; așijderea dachii și ghetii (pentru căci așé
dzice Stravon) fiindu-le limba de obște, tot un
niam să fie fost”.

Așé și Trogus, și din Trogus Iustin va,
precum dachii seminție a ghetilor să fie fost;
apoi și Stravon și Trogus împreună dzic precum
dachii să să fie trăgând din daii sau davii carii
a[u] fost lăcuind pe la Marea Caspiii.

Pre această împletecetură o despleticéște
așé, (într-acéiași Decadă și la același Cap,
puțin mai gios), dzicând: „Daii și davii și tot

aceleași sint, dintr-un rod cu ghetii; și nu numai
căci limba și graiul tot unul li-au fost, ce încă
căce și dintr-un loc au ieșit". Iară de unde au
ieșit, acoleși puțin mai gios din Stravon arată:
„Daii, dzice (precum Stravon mărturisésțe), sint
năroade a Schithiii, asiatici, aproape de Marea
Caspiii lăcuitoare". Și iarăși într-acéiași carte,
cuvintele lui Stravon pomenind: „Schithii, dzice,
carii de la Marea Caspiii să încep, mai mulți dai
să chiamă". Și mai gios dzice: „Din dai unora le

dzic parvii, altora xanthi și altora pusurii. Deci
parvii era carii lăcuia mai aproape de Marea
Caspiii și mai vecini de hircani, iară alții pănă în
țara ce se chema Ariana se întindea". Apoi
închide voroava într-acesta chip: „Dachii, dzice,
și ghetii nu din Scandinaviia (precum socotiia

Iornandis), ce din tătărâmea sau Schithia cea asiatică să fie ieșit mai adevărat iaste, căci și năroadele asiaticești decât céle evropești mai vechi sint”.

Dintr-acești dară gheti carii au fost asiatici au iești și dachii dunăréni, precum Stravon mărturisésțe. Însă aceasta povéste trebuie să o înțăleagă cititoriul nostru, precum cu sute de ani mai denainte de Domnul Hristos să fie fost, precum în Capul ce urmadză și mai curat să va videa.

Acéste dară avum mai curat și mai pre scurt avum de dzis pentru numele și începătura niamului dachilor, iară acmu vine rândul, când și cum s-au început crăiia lor pe pământul Dachiii să arătăm.

Capul V

Pentru crăiia dachilor, cum s-au început și cum au fost mai denainte de cât a o suppune romanii

Vrând ca pentru cea dinceput a dachilor stăpânire să scriem și grămădzi de cărți a mai vechi și mai noi istorici întorcând și răsturnând, nu altă, ce ca cum într-un lavirinth (căruia nici întratul nici ieșitul i să poate afla) să fim întrat ni să pare; ce de vom căuta la cei mai vechi, cât iaste latul și lungul pământului, de la Dunăre, la Marea Niagră și de la marea Caspiii în sus spre Ocheianul Crivățului, trei nume cum mai de

obște și mai de vestite aflăm: a Schithii, carii
tot supt un nume toate alalte niamuri carile pe
pomenitul pământ au lăcuit cuprind. După acest
nume prințipal mai de frunte aflăm numele
sarmatilor și a ghetilor.

Deci supt acéste trei nume de niamuri să
cuprind dachii, gothii, vandalii, savromatii și
altele nenumărate (carile nefăcând la lucrul
nostru, pentru lungime, le trécem) niamuri, carile
ellinii cu nume de varvari le porecliia, iară pre
amănuntul și în față de pre nume și de pre țări
pre carile lăcuia și de furtuna carea după vremi
îi muta și îi schimba, a le număra și adevărat
locurile lor și stăpânirile lor a însămna, precum
de cunoștința noastră (poate și de a multora a
altora) foarte departe să stea cu bunăvoie
mărturisim.

Așijderea de vom da toată credința cestor
mai noi istorici și ales precum o zugrăvéște

Matthei Pretorie, în Lumea gotthilor, creadză-
ne

cititoriul nostru că, în tot pomenitul pământ, nici
un niam, nici un nărod nu putem afla carile
începătura seminţiii şi stăpânirii sale de la gotthi
să nu fie luat; şi împotrivă, nici un gotth nu
putem găsi carile în toate neamurile şi seminţiile
să nu să améstece. Că scoţind numai pre uni
(ce şi pre aceştia alţii mai vechi să văd că-i
amestecă, precum mai gios vom arăta) şi pre
ghermani, toate stăpânirile şi crăiile aceii părţi
de lume, întăi le face sarmatece, apoi pe
sarmati îi face gotthi; nici nu avem în ce să
învinuim cu aceasta pe Pretorie, de vréme ce
videm că şi alţii din cei vechi şi cu multul mai de
frunte scriitori într-acéiaşi părére să fie fost.

Şi întăi cu această tablă ne iasă înainte
Procopie Chesarianul, carile supt numele
massaghetilor şi pre uni cuprindzind, carté De

războiul gothilor, Cap. 11, dzice: „Massaghetii
sau precum acmu le dzicem unii”. Și în Cap. 2,
aceiiași cărți, „gotthii, dzice, vandalii, visegothii
și ghepidii tot de un neam și de o limbă să fie și
acesteași mai denainte să să fie chemat
savromati și melanhlani și peste Dunăre céle
dinceput descălecături să fie avut”.

Așijderea alanii, între alalți varvari vestit în
viteje nărod (precum îi mărturisésțe Dionisie),
Procopie îi face gotthi: „Vandalii (dzice, în
c a rte a De războiul vandalilor, 1, Cap. 3)

lăcuitorii bălții Meotis, fiind asupriți de foame,
luând în soție pe alani, niam gotthesc, s-au tras
cătră ghermanii carii astădzi îi chemăm franchi,
pe apa Renului”. Decât acesta mai vechiu
Plinie aceastași socoteală să fie avut, mai sus

am arătat, unde dzice că toate niamurile ghetilor
lă[cu]iesc peste Dunăre spre câmpi. Decât
Plinie încă mai vechiu Stravon, Cartea 7, de
gheti dzice: „Dimpotriva hotarălor sau țărâi
pădurii Herținii (această pădure să încépe de la
obârșiile Donului și curmând toată țara rusască
încă în țara leșască și în Ghermaniia și tréce
până la munții Italiii) stând, apoi au cuprins toți
munții până în hotarăle Dachiii (ia amente și
aicea vechiu numele Dachiii) și până la gurile
Dunării și la apa Nistrului cu sarmatii
amestecați au lăcuit”. De acestea mai pre larg
caută Sarniție, Cartea 4, Cap. 5. Așijderea daii
sau davii, din carii sint dachii, precum din rodul
ghetilor să fie, Iustin și Trog mai sus au
mărturisit.

Așé dară, într-atâta de nume și de niamuri
zăminteală, cum s-ar putea singură a dachilor
stăpânire dintr-altora a să despărți nu cu iușor

lucru a fi ni să pare. Pentru care lucru, noi ca nu
nici împotrivnici atâția vechi și noi scriitori să ne
arătăm, nici această istorie în amestecătura sa
ca într-un întunéric fără zare dzăcând
nedeșchisă și neivită să o lăsăm. Cea de pre

mijloc și mai fără grijă cale vom apuca și peste
tot, din socotélile tuturor ce am putut înțelége,
vom arăta; iară cititoriul totdeauna în giudecată
a face slujba-i iaste.

Dzicem dară precum stăpânirea dachilor
îndoită și în doaă féliuri să fie fost, una carea
supt cel de obște a ghetilor nume s-au fost
cuprindzind și nu numai în Dachiia au fost
stăpânind ce încă și peste Dunăre în Misia și
până la Thrachiia s-au fost întindzind (pre care
stăpânire să o fie deșchis Zamolschie filosoful,
mai sus am pomenit) și acéiași pre acésté

locuri, până la vremile lui Avgust Chesari, supt
numele ghetilor să fie stătut (precum mai pre
larg vom arăta în Capul ce urmadză, unde vom
istorisi războaiele lui Avgust și a altor împărați
românești cu ghetii); iară altă stăpânire sau
crăie a dachilor au fost mai deosăbit de alți
gheti și mai cu hireș nume de crăiia dachilor,
carea au stătut până la Ulpie Traian, împăratul
românilor, și până la Decheval, craiul dachilor,
pre carile Traian biruindu-l și omorându-l, crăiia
dachilor cu totului tot s-au strâns, precum
înainte la rândul său să va videa.

Deci stăpânirea ghetilor, céia ce au fost mai
de obște pre ce vréme începătură să fie luat, din
scriitori cu adevărat nu putem a ne înștiința, fără
cât la Irodot, cel mai vechiu dintre ellini scriitori,

videm că pomenéște pentru lăcuirea lor peste Dunăre cu misii și cu thrachii, de la carele luând Evsevie: „Thrachii, dzice, misii, ghetii și vevrichii, o samă din neamurile sale trecând la Asia, mai toată Vithinia au cuprins”; iară acéastă trécere a lor la Asiia, după socoteala Hronologhicului lui Calviz să să fie tâmplat cu 563 de ani mai denainte de Domnul Hristos.

Nici mai mult uitându-ne la cuvintele lui Matthei Pretorie carile pre gothii săi de pre vremile lui Sampson îi lungéște, la rândul istoriii, carele noaă fără prepus ne poate sluji, ne întoarcem.

Ghetii aceștia întăiași dată au vinit supt știința romanilor, pré vrémea când au fost consul Știpion și colliga, adecă tovarăș lui Știpion Flaccus, pre carile Enias Silvius îl numește Fulvius Flaccus, 132 de ani mai înainte de Domnul Hristos, precum am și mai pomenit; și acest Flac, gonind din Mesiia pe gheti, cu Dunărea hotarăle împărății romanilor au întărit; și macar că ghetii aceiia, după

acéia,
sau dachii, de multe ori în hotarăle romanilor
năbușiia, însă, până la vrémile lui Ulpie Traian,
hotarul împărățiii tot Dunărea au fost. Așé dară,
Flac, hatmanul romanilor, dobândind cetatea
Sardica și din Misiia gonind pe gheti peste
Dunăre în Dachiia, cel de obște nume a stpânirii

ghetilor s-au curmat; și după acéia, aședzându-
să ei dincoace de Dunăre, cel deosăbit nume a
crăiii dachilor au început, pentru ai căriia crai de
la cel dintăi până la cel mai de pre urmă, acmu
vom să dzicem.

Deci de toți craii lor, supt hireș numele
dachilor numai cinci să pomenesc să fie fost
(scrie Pretorie); și cel dintăi dzice să-l fie
chemat Sarrulis, pre acestași Iornand, Cartea 2,
Pentru gotthi, îl numéște Corrilus, și de

dânsul
într-acesta chip pomenéște: „Corrilus, dzice,
craiul gotthilor stând la stăpânire 40 de ani în
Dachia, niamului său mai mare au fost. Dațiia,
dzic cea véche, pre carea acmu să știe că o țin
năroadele ghepidilor”; sămăluiaște-să acesta să
fie fost craiu dachilor, pre vrămile lui Iulie
Chesar.

Al doilea au fost Varuista (pre carile Iustin îl
chiamă Varvista); acesta întăiași dată dzic să fie
avut războiu cu bastarnii (precum din Iustin mai
sus am pomenit), carii pre atuncea între Nistru și
între Prut au fost lăcuind. După acéia, stăpânind
toată Dachia cu prădzile sale adésă țărâle
romanilor de pre Dunăre strica și mai multe
tâlhușaguri și răutăți făcea (pentru carea caută
la Lumea gotthilor a lui Pretorie, Carte[a] 4,

Cap.
3, că mai pre larg vei afla); împotriva acéstuia,
Avgust Chesari nu numai îndelungat ce încă

foarte greu războiu să fie avut, pentru carile și
Ioan Zonara, Cartea 10, Cap. 27, supt numele
pannonilor, să véde a pomeni, unde dzice:
„Avgust Chesari împotriva pannonilor, carii sint
pre lângă Dalmațiia și pre lângă Dunăre
lăcuitori, singur cu capul său mărgând, până
mai pre urmă, îndesindu-l cu războaiele, multe
năroade aceii țări împărățiii au suppus”.
Și iarăși într-aceiași Carte, Cap. 32: „Chesar,
dzice, trimițând pre Crasus cu oștile în
Machedonia, Thrachiia și în Grețiia, cu multe
niamuri multe războaie au avut, în cea de pre
urmă, pe unile li-au biruit, iară pre altele li-au
luat în supunere”; (apoi adaoge:) „și acéle
neamuri mai de demult mesii și gheti s-au fost

chemând, iară cu cursul vremii unile dintr-însăle
alte nume au luat”.

Această a numerilor schimbare, precum pentru dachi să să înțăleagă, singur Zonora (acoleași, Cap. 37), mărturisește: „Avgust, dzice, încă trăind, dachii, îndemnând pe savromati și pe alte niamuri pannonicești, să rădicasă împotriva cărora Avgust au trimis pe Tiverie (carile mai pre urmă și la împărăție au
stătut), pentru ca să-i potolească”. Ca acésteași
vei afla la Hronicul lui Tațitus, Cartea 2, Cap. 61
și 63.

Al treilea a dachilor craiu au fost Ghestiblind,
de carile dzice Pretorie să fie crăit pe vrémile lui
Tiverie împărat; ce pentru a cestuia lucruri
cevași vrédnic de pomenire noi la istorii a afla
n-am putut.

Al patrulea craiu au fost Dekeneu, carile

au
stricat oștirile lui Domitian, și pe Oppie Sabin, și
pe Cornelie, mai marile polcurilor ce le chema
pretoriane (adecă de curte), rău i-au bătut; caută
la Sfetonie, (Cap. 6, list. 788) și la Iornand
(Cartea 13, Pentru gotthi, list. 629). Dion
istoricul, (cartea 67), dzice că acest războiu să
fie fost mai mare decât toate războaiele de când
au stătut împărățiia romanilor; iară pricina căci
au fost acest războiu a dachilor așé de groaznic
o arată Iulie Chesar, (carté 39 și 40), pentru căci
dzice: „Dachii sint mai viteji decât toți varvarii; și
aceasta nu numai căci și cu sufetul și cu trupul
sint oameni pre vârtoși, ce încă pentru căci ei nu
cred precum moartea să fie sfârșitul vieții, ce

socotesc ca cum ar fi o trécere la alte lăcașuri noaă”.

Fost-au acesta războiu pre la anul de la Hristos 81. Aceastași să véde adeverind Tațitus, în Viața Agricolei, Cap. 41, unde dzice:

„Supt Domitian romanii multe războaie, ce toate fără noroc au avut asupra dachilor, căci ei totdeauna biruitori au fost”.

Așijderea pre la anul de la Domnul Hristos 94, Xifilin, în Sinopsis, luând de la Dion, carté 66, scrie precum „Domitiian au trimis cu oștirile asupra lui Decheval (acesta-i al cincilea și cel mai de pre urmă a dachilor craiu) pre un Iulian; ce vicleșugul și meșteșugurile lui Decheval au făcut că măcar că romanii să videa biruitori, însă deplin biruința nu li-au dat, căci tăind copacii unii păduri și lăsind numa trupinile, le îmbrăcasără cu port și cu arme oștenești, carii

romanii, oaste proaspătă părându-li-să, s-au
părăsit a-i goni și s-au întorsu la tabăra sa”.

Iară de la Domnul Hristos 96, Dometian de ai
săi ucis au pierit, cu îndămnarea împărătésii lui,
pentru căci Domitian, având în gând a doa dzi
să-și omoare și împărăteasa și pre alții câțiva
din sinatori, a tuturor acelora de moarte
orânduiți nume le însămnasă într-un izvod, iară
un copil din casă, neștiind ce izvodzel iaste
acela, nici de lucruri ca acéstea știind, luându-l
l-au fost purtând pre amână; asupra căruia
tâmplându-să împărăteasa a vini și cunoscând
din izvod ce i se gătește, îndată a dat știre și
altora carii într-acea primejdie plutiia, carii cu
toții rădicându-să, iarăși cu sfatul împărătésii
rădicară împărat pe Nerva; și pe Domitian îl
ucisără în 18 a lui septembrie, după ce
împărățisă ani 15 și dzile 5.

Nerva, încă fiind de vârsta adâncilor

bătrânéțe și pentru bătrânéțe oarecum
neprebăgându-l în samă, au socotit că nice a
trăi, nici a împărăți, mult îi va fi; pentru acéia,
suindu-să în Capitolin, cu mare glas pre Traian
îl face ficior de suflet, chesar, tribun și lui
moștenitoriu; și trăind în împărăție (precum din
epistola lui Plinie celui Tânăr să dovedéște) 1
an și luni 4, dzile 9, au murit, leat 98, ghenar 27.
După dânsul au stătut Ulpie Traian, priimitul
ficior a lui Nerva.

Acéstea dară precât am putut mai pre scurt
pentru patru crai a dachilor mai înainte
stăpânitori și de începătura crăiii lui Decheval
acesta a dzice avum, iară rândul poftéște ca
iarăși așé pre scurt de acest Decheval și de
vinirea lui Ulpie Traian cu oștile asupra lui și de
stingerea crăiii dachilor să căutăm.

Capul VI

Pentru oștenirea lui Traian-împărat asupra lui Decheval, craiul dachilor, și de dezrădicinarea lor

Al cincilea și cel mai de pre urmă a
dachilor craiu au fost Decheval (acestuiași
Iornand îi dzice Diurpanis), om nu numai în
lucrurile oștenești prea vârtos ce încă și la minte
prea ascuțit și plin de meșterșuguri. Acesta, cu
mare rușinea romanilor, până într-atâta puterile

Dachiii adăosesă cât și o sumă de bani în chip
și de dajde și de dar, în toți anii de la cămara

împărățiii lua, după tocmala ce făcusă cu Domițian, precum Dion istoric mărturisește. Așé romanii, vrând-nevrând, cu banii săi pre Decheval din dzi în dzi îmbogățindu-l, el, în putére mărindu-să, alte războaie încă mai gréle și încă mai groaznice asupra romanilor găta; asupra căruia sculându-să Traian cu războiu, l-au bătut și tot niamul dachilor din Dachiia au stârpit (precum înainte la Viața lui Traian pre larg vom arăta).

Iară după pieirea lui Domitian și a lui Nerva, stând la împărățiia Râmului, Ulpie Traian întâiași dată au pus în gând pentru ca să răscumpere de la dachi rușinea și ocara carea de câteva ori o pățisă; așé, aședzind întâi lucrurile publicăi și întorcând pre slujitori iarăși la învățătura și orânduiala oștii ca mai denainte, încă au dat răspuns dachilor că pentru banii ce cerea le va da arme. De la Dion istoricul (carile lucrurile acelor vremi pre amănuntul

au
scris) ne înștiințăm precum Traian și alte
războaie foarte vrăjmașe și bătăi foarte cu
multă
vărsare de singe să fie avut, macar că în toate
nărocul biruinții tot la romani au fost.
Deci bătaia dintăi, precum să să fie
întâmplat
pre la anul de la Hristos 101, socotește
Calviz,

în Hronologhicul său, la acela an. (Aicea,
iubite
cititoriule, noi vrând nu numai pentru
Decheval
să arătăm precum el au fost cel mai de pre
urmă
a dachilor craiu, pentru războaiele lui Traian
cu
dânsul pre scurt pomenim, iară mai pre larg
vei
videa unde va vini rândul istoriii la Viața lui
Traian). Într-acel, dară, dintăi războiu, macar
că
dachii fură biruiți, însă și din oastea
romanilor

foarte mulți au picat; iară din cei răniți atâta au
fost de mulți, cât la apothecari și la țirulici
nemairămâind pândzături, ș-au scos Traian
mésele, servetele și năfrămile și li-au dat să fie
pentru ranele slujitorești.

Așé, în războiul cel dintăi, cu mare vredniciia
lui Traian și cu bărbățiia romanilor, pierdzind
Decheval războiul, i-au căutat a da dos, însă nu
așé de tot sfărâmat și răzbătut fiind, după ce s-
au tras supt cetatea scaunului său,
Zamoghetusa, iarăși ș-au strâns oștile ce să
împrăștiiasă și tocmindu-și oamenii, iară au
stătut la bătaie de iznoavă. Ce nici Traian mai
léniș decât nepriiatenul fiind, tot în urmă
gonindu-l, iarăși i-au dat războiu vrăjmaș ca și
dintăi; însă nărocul romanilor slujind, iară
rămasă Decheval biruit. Deci Decheval (precum

dzice Dion, într-același loc), vădzindu-să și din
arme și din puteri mai gios, au poftit pace,
căruia Traian foarte pre lesne i-au dat-o cu
acéste tocméle: ca priiati[ni]lor romanilor priiatin

și nepriiatinilor nepriiatin să fie; așijderea ca să
răzsipască cetățile carile pre la hotarăle Dachiii
pentru întăritura făcusă.

Într-acesta chip, Traian (precum și Dion și
Zonora pomenéște) dobândind biruința și pacea
cu de-a sila și după voia lui să priimască
asuprindu-l, luat-au cu sine și pre solii lui
Decheval și la Roma cu mare triumf și laudă
întorcându-să, senatul romanilor l-au numit
Dățanul.

Însă pentru nestarea la cuvânt a lui Decheval
și pentru amăgiturile ce îmbla să facă, multă
vréme au putut a să stărui acea pace; căci
îndată ce s-au întors Traian cu oștile, Decheval,

macar că aiavea asupra romanilor oaste să
rădice nu îndrăzniia, însă pre iazighi și pre
metanasti, carii era din priiatinii romanilor și de
la Tisa în sus spre Buda lăcuia, cu adése prădzi
a-i călca nu să părăsiia. Cu care pricină,
aprindzindu-să Traian de mânie, de iznoavă
asupra dachilor armele ș-au clătit. Într-acea cale
cu meșterșugurile și cu măistriile lui Decheval,
nu puține, nici iușoare primejdii au vinit la capul
lui Traian, ce cu chivernisala ce făcea și cu
știința a purta oști, toate meșterșugurile lui
Decheval în zadar scoțind, din toate primejdiile
ferit au fost.

Decheval, vădzind că nici cu vicleșugul, nici
cu armele va putea sta împotriva lui Traian, încă
mai de mare vicleșug și răutate s-au apucat și
iarăși au făcut că să va pleca lui Traian, însă

de-i va triméte pe Longhin sutașul (carile cârma
oștii purta și toate lucrurile lui Traian după vrére
le pliinia) pentru ca dânsul să vorovască pentru
pacé. Pre acesta Traian la dânsul după pofta lui
trimițindu-l, el îndată au poroncit de l-au legat și
cu multe munci căznindu-l, până mai pre urmă l-
au și omorât. De a căruia patimă înștiințându-să
Traian, mai mult de durére inimii ce trăgea, căci
pierdusă om vrednic ca acela, de mânie
înfocându-să, toată socoteala ș-au pus ca și pe
Decheval și peste tot neamul dachilor, așéși din
temelie să-i răstoarne și pentru un roman pre
toți dachii să-i prăpădiască; însă puind lucrul la
sfat, videa Traian că lucrul așé după pofta lui a
să isprăvi nici pre lesne, nici fără primejdie

poate fi, de care lucru ales-au ca mai fără grijă
și mai pe-ncet de acea triabă să să apuce. Și
așé, într-acea vară, la anul de la Domnul Hristos
104 (Dion, Carte 68; Plinie, Carte 8) au stătut de
au făcut pod de piatră peste Dunăre (care pod
ce feliu de zidire au avut, caută mai înainte, la
rândul său).

Gătind dară Traian podul peste Dunăre la anul 105, au trecut cu oștile din Missia în Dachia și drept spre apa Sarghețiii au purces,

unde și Decheval, toate puterile strângându-și,
cu mare îndrăznială îi aștepta; ce pohârnit
nărocul lui Decheval iarăși déde biruința
romanilor și de-a triia oară. Decheval, văzându-
și oamenii răzsipiți și în toate părțile șpârcuiți,
de toată nădejdea lăsindu-să, precum ca să nu
cadă viu la mâna lui Traian, singur șie ș-au
făcut moarte.

Traian, după izbândă minunată ca aceasta, întăi cetatea Zarmizoghetusa, scaunul lui Decheval, apucând (pre aceasta mai apoi au numit-o de pe numele său Ulpia Traiana), apoi abătând din matca sa apa Sargheții, i-au aflat toată avuțiia, carea nenumărată era și o zidisă Decheval în fundul apii. De ciia, precum mărturisésțe din Dion și dintr-alții Bonfin, deșertând Dachiia de toate puterile și așéși de tot istovind-o, au făcut-o provinție; și împlând-o de cetățéni și de ostași viterani (aceștia era cum sint oturacii la turci), cu cetăți și cu orașe au întărit-o, precum mai înainte vom aduce toate a tuturor mărturiile, carii într-un glas întăresc precum Dachia toată s-au descălecat cu romani. Iară rămășița dachilor câți scăpasă din oșténi și altă prostime, pre toți pănă la unul, precum să-i fie trecut mai spre fundurile țărâi ungurești, scrie Ian Sambuție, în Adaosul istoriii

ungurești, list, 807, carea apoi la istoricii
grecești, Zonora și Chedrinos i proci s-au numit

Pano-Dachia, adecă Dachiia de sus; pentru
aceasta caută și Dion, Evtropie, Xifilin,
Avrelius Victor, Bonfin, Leunclavie și toți alalți
mai noi scriitori carii după cei bătrâni urmadză.